

La figura de la modista i els inicis de l'alta costura a Barcelona

Trajectòria professional i producció d'indumentària femenina (1880-1915)

Laura Casal - Valls

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

La figura de la modista i els inicis de l'alta costura a Barcelona

Trajectòria professional
i producció d'indumentària femenina
(1880-1915)

Laura Casal -Valls

Programa de doctorat:
Història i Teoria de les Arts (1213DHA)

Departament d'Història de l'Art
Facultat de Geografia i Història
Universitat de Barcelona

Setembre 2013

Directora: **Mireia Freixa i Serra**

4. Conclusió final

El desenvolupament de l'Alta costura a Catalunya fou el resultat dels canvis socials, econòmics i culturals que tingueren lloc al llarg de la segona meitat del segle XIX i, sobretot, durant les dues darreres dècades de segle i el principi del segle XX. Tot i que no es pugui parlar d'una moda autòctona catalana, amb trets característics, ja que es tractava d'una moda deutora de la de París, sí que es pot parlar d'un sistema de moda local, caracteritzat per una demanda burgesa i cosmopolita i el desenvolupament d'un nou ofici: el de la modisteria.

A través de la teoria del procés, explicada a l'inici d'aquesta recerca, s'ha pogut desenvolupar un estudi panoràmic del fenomen de la moda catalana, amb la intenció de no limitar-lo a un llegat de formes, sinó de tractar-ho com un fenomen de caràcter social i laboral, que reflecteix les aspiracions i la filosofia de la societat catalana d'aquella època.

A partir d'aquesta recerca s'han pogut obtenir les següents conclusions:

I. Configuració d'un sistema de moda local i desenvolupament i consolidació de la modisteria catalana

El sistema de la moda pròpiament barceloní –i, fins i tot, català– es caracteritzava d'una banda per satisfer una demanda eminentment burgesa, que trobava en el consum una manera de significar-se i presentar-se en societat i, de l'altra, per una producció de vestit que cresqué al llarg de la segona meitat del segle XIX i comportà un fort desenvolupament de l'ofici de modista. La modisteria fou un ofici força popular entre les dones. Tot i que també hi havia homes treballant en aquest camp, s'ha pogut demostrar que, en general, la producció estava dominada per mans femenines, que trobaren en aquesta feina un espai on poder desenvolupar un rol laboral complet. Dins d'una primera obertura del món laboral a les mans femenines, en el marc dels discursos feministes de Monserdà o Karr, la figura de la modista s'establí com una figura plena, que en alguns casos gaudí de cert reconeixement social. Al costat d'una producció seriada i despersonalitzada, que es

desenvolupava sota un patró industrial, a poc a poc anà apareixent una producció d'alta qualitat, en la que la individualitat i la personalitat de l'autor prenien cada vegada més rellevància. Per tant, hi hagué a Catalunya un canvi en el sistema de moda, que passà d'un model de producció i consum encara molt basat en l'Antic Règim, a un model que responia a la nova demanda burgesa i que donà lloc a l'aparició de l'Alta costura.

II. **La modista es configura com una figura laboral i comercial, que produïa per satisfer diversos tipus de demanda**

En el marc del desenvolupament de la modisteria s'han pogut definir diverses classes de modistes, segons la qualitat de les seves peces i la consideració social que rebien. Així, es troben modistes de luxe i d'altres que simplement es reconeixien com a modistes. Mentre que les primeres podien estar establertes en un taller, amb assalariades, les altres tenien un obrador de menys dimensions; mentre unes podien vendre gèneres per a la confecció, les segones confeccionaven amb els teixits que els portava la clienta. Aquests dos patrons laborals tenien dues produccions diferents: mentre que un es centrava en la venda d'objectes de luxe, l'altre, amb un col·lectiu molt més nombrós, confeccionava allò que li encarregaven, gaudint de menys marge de creativitat.

Tot i aquesta diferència, entre les modistes estudiades amb més deteniment es pot observar com la única que era considerada de luxe fou Joana Valls, mentre que les altres estaven classificades només com a modistes. Malgrat això, el ressò dels noms de Molist o Renaud a la premsa permet pensar que foren professionals molt valorades pels seus coetanis.

III. **El nom de l'autor: un valor en alça**

Un dels elements més característics d'aquesta Alta costura, que es defineix com aquella producció en la que prenia valor el nom de l'autor de la peça, fou l'etiqueta. Tot i que no es descarta que hi poguessin haver etiquetes abans, el cert és que aquestes no proliferaren fins la dècada dels anys 80 del segle XIX. El treball de camp ha permès analitzar les peces etiquetades i comparar-les amb aquelles que no ho estaven, concloent que totes aquelles peces que duïen una etiqueta cosida amb el nom de la modista eren peces d'alta qualitat tècnica i fins i tot de disseny. Això permet pensar que, efectivament, totes aquelles peces que tenien etiqueta eren peces d'una certa qualitat, bé que evidentment aquesta podia resultar molt variable.

IV. **El vestit durant el modernisme: de l'historicisme a l'organicisme**

Les peces analitzades en el treball de camp han permès elaborar un primer catàleg d'indumentària catalana. A través d'aquest, i malgrat no haver pogut determinar una especificitat local de la moda, ha estat possible distingir tres moments de la moda durant el modernisme, que resulten també del despulament de valor físic del vestit a favor d'un valor més simbòlic, més superflu. Així, desgranant l'adjectiu modernista per al vestit, s'han pogut definir tres etapes: el vestit historicista, el vestit modern i el vestit organicista.

V. **Relació entre el reconeixement de l'ofici de modista i el corrent de pensament modernista**

Les tres etapes esmentades coincideixen, a més, amb el període de desenvolupament de l'Alta costura catalana. Es pot concloure, doncs, que el corrent modernista i el descobriment dels oficis i les artesanies locals, així com el reconeixement dels artífex com a figures artístiques, podrien ser part dels causants del desenvolupament de la modisteria, així com d'un augment del consum de moda catalana.

Tanmateix, el fet més característic d'aquest procés correspon al reconeixement del propi autor, que passà a signar les peces amb el seu nom com a resultat d'una trajectòria social i laboral. L'estudi d'aquells primers noms ha permès recuperar el de Joana Valls com un dels personatges representatius de l'etapa, establint-lo com un dels noms pioners de l'Alta costura catalana. Tot i així cal tenir en compte que la transició d'un model a l'altre, del sistema de l'Antic règim a l'Alta costura, no fou impulsat per uns noms determinats sinó que ho fou per un col·lectiu i per la trajectòria laboral que aquest emprengué: emmirallant-se amb el que havia ocorregut a París el 1858, algunes modistes barcelonines començaren també a etiquetar els seus vestits.

VI. **L'Alta costura: el resultat d'una revolució d'ofici**

Les primeres històries de la moda acceptaven el fet que la moda naixia de la voluntat de les classes dominants i econòmicament fortes de diferenciar-se d'aquelles classes més baixes, que les imitaven en tant que un model social. Segons aquestes teories, quan la moda està totalment acceptada entra en un procés de vulgarització que genera la necessitat de renovar-se. Davant d'aquestes idees centenàries apareixeren les idees de Lipovetsky, que afirmà que el motor de la moda no es trobava en aquesta lluita de classes, sinó que es limitava a una lluita interna de la classe dominant. El procés dinamitzador de la moda es trobava en les mateixes classes altes, que maldaven per distingir-se i per generar discursos davant dels seus semblants i no pas, com s'havia defensat fins aleshores, davant dels que se situaven en estaments inferiors. Partint d'aquestes teories, seria fàcil i lògic pensar que l'Alta costura aparegué també com un producte d'aquesta dinàmica, estrictament social, de les classes altes. Però de la recerca elaborada, de l'estudi del producte i de l'anàlisi del productor en les seves múltiples vessants, així com de les reflexions teòriques que envolten el fenomen de la moda, es pot afirmar que l'Alta costura fou el resultat d'una revolució que tingué lloc en el sí de la classe treballadora del vestit. L'Alta costura fou aquell procés pel qual el productor reconegué la seva feina, el seu producte o la seva creació, i l'etiquetà amb el seu nom, l'identificà amb la seva persona.

És clar que aquell procés es feu en resposta a la demanda i al reconeixement de la classe dinamitzadora del mercat, que era la classe alta, però aquestes classes d'elit no suposaven més que el finançament, el suport mercantil i d'intercanvi que era necessari per tal que apareguessin els grans modistes. Així, quan Worth fundà la seva casa de costura el 1858 a París, no ho feu pas perquè hi hagués una demanda prèvia d'Alta costura, sinó perquè ell reconegué la seva feina com a seva i el seu producte com una creació *a priori*, que tingué

una gran rebuda entre les classes altes. De fet, la moda ja funcionava, ja tenia èxit i ja era dinàmica abans de l'aparició d'aquesta Alta costura; per tant, seria un error confondre aquests dos termes, com seria un error pensar que tenen el seu origen en el mateix fenomen. A Barcelona aquest procés fou una mica més tardà i no s'han pogut localitzar les primeres etiquetes fins a la dècada dels anys 80 del segle XIX.

Lipovetsky preguntava de manera oberta si calia invocar la competència entre la classe dominant, o a la rivalitat entre les diferències de riquesa, de posseïdors i d'aspirants. Considerava que cap d'aquests fenòmens eren nous a la història i que, per tant, no podien explicar l'aparició d'un fenomen com el de l'Alta costura. A aquestes preguntes, i mitjançant la recerca i les reflexions associades, es pot respondre que el fenomen que propicià l'Alta costura fou senzillament el reconeixement de la pròpia feina per part de l'autor. Aquest procés, a més, es donà en paral·lel a diverses indústries, gràcies a l'auge dels oficis, a la revalorització de les arts industrials i aplicades i a l'interès pel consum d'un ampli espectre d'objectes que fins aleshores no havien entrat en el joc del mercat.

Sense voler teoritzar sobre camps que no són en el punt d'enfocament d'aquesta recerca, es considera interessant apuntar que aquest fenomen de l'Alta costura o, el que podria ser el mateix, de les peces d'autor, no només succeí en el camp del vestit, sinó que també es troba en d'altres productes industrials i mercantils que comptaven amb el reconeixement de l'autor. Es podria parlar, per exemple, dels mobles de Gaspar Homar o de la joieria de Masriera, entre d'altres. En aquest cas es tractà també d'un sector de la classe artesana que recongué la seva feina com a pròpia, com a "alta" (de qualitat, davant d'una producció "baixa"), i que es traduí en una resposta de consum ostentador de Veblen.

VII. La gestació de l'Alta costura catalana: 1880-1919

Prenent aquesta idea com a timó, es podria dir que a Barcelona i a Catalunya per extensió, el període de gestació de l'Alta costura fou de 1880 a 1919, període en el que es donà un canvi generacional en l'àmbit de la modisteria coincidint, també, de manera potser anecdòtica, amb el comiat de Joana Valls i la primera desfilada de modes a Barcelona.

VIII. La moda: un sistema de consum i producció

Quan es parla de moda no només es fa referència a un resultat físic, a una determinada combinatòria de les formes en un vestit o a una opció estrictament estètica, sinó que cal fer referència a tot el sistema de consum i producció que es genera. La història de la moda, com totes les històries és innegablement lineal, però cal tenir present que la moda no ha estat mai una, sinó moltes. Depenent del lloc i del moment, la moda ha implicat un sistema diferent que cal estudiar per entendre la complexitat del fenomen.

Amb aquesta recerca s'ha volgut estudiar com es gestà a Catalunya el fenomen de l'Alta costura. Però aquesta tesi es considera una porta oberta per a poder seguir investigant la moda catalana com un fenomen ple i digne de ser estudiat de manera autònoma: no s'esgota un tema sinó que queda tot un camp per a poder analitzar la veritable història de la moda catalana.

5. Bibliografía consultada

5.1. Bibliografía

- A.A. V.V. *Las mujeres en el antiguo régimen. Imagen y realidad*. Barcelona: Editorial Icaria, 1994
- A.A.V.V. *Mujer y sociedad en España (1700-1975)*, Madrid, Ministerio de Cultura, Instituto de la Mujer. 1986
- AA. VV. "La cultura obrera a Catalunya a finals del segle XIX". *L'Avenç*, n. 104, (1987), 7-43
- AA. VV. *La mujer en la historia de España. Siglos XVI-XX*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, 1984.
- AA.VV. *El modernisme*. Barcelona: Olimpíada Cultural-Lunwerg, 1991
- AA.VV. *El retrato*. Barcelona: Círculo de Lectores: Galaxia Gutenberg, 2004
- AA.VV. *España y Portugal en las rutas de la seda. Diez siglos de producción y comercio entre Oriente y Occidente*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1996
- AA.VV. *La prensa ante el cambio de siglo*. Bilbao: Editorial Deusto, 1988
- AA.VV. "Las mujeres medievales y su ámbito jurídico." *Actas de las II Jornadas de Investigación Interdisciplinaria*. Madrid, Universidad Autónoma de Madrid, 1983
- AA.VV. *Dos segles de Disseny a Catalunya (1775-1975). Cicle de conferències, 2003*. Barcelona: Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, 2004
- AA.VV. *El diseño en España. Antecedentes históricos y realidad actual*. Brussel·les: Ministerio de Industria y Energía-ADGFAD. ADIFAD. ADP. BCD, 1985

- AA.VV. *Moda y sociedad*. Granada: Universidad de Granada, Centro de Formación Continua, 1998
- AA.VV. *Pedro Rodríguez. Catàleg dels vestits de Maria Brillas*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, DHub, 2012
- AA.VV. *The changing Experience of Women*. Oxford: The Open University, 1982
- ABAD-ZARDOYA, C. “El sistema de la moda. De sus orígenes a la postmodernidad”, *Emblemata*, n. 17 (2011), p. 37-59
- ADORNO, T. W. *Teoría estética*. (1870) Barcelona: Ediciones Orbis, 1983
- AISA, F. *Barcelona balla*. Barcelona: Eitorial Base, 2012
- ALAY, M. “L’atenció a la infància abandonada i a les dones desemparades a la Barcelona de Mitjan segle XIX”. *Quaderns d’Història de Barcelona*, núm. 10 (2004), p. 85-99
- ALCAIDE, R. “La introducción y el desarrollo del higienismo en España durant el siglo XIX. Precursores, continuadores y marco legal de un proyecto científico y social”. *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. Universitat de Barcelona, n. 50 (1999)
- “Las publicaciones sobre higienismo en España durante el período 1736-1939: un estudio bibliométrico”. *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias sociales*. Universidad de Barcelona, n. 37 (1999)
- ALCOY, R. “Creadores del estilo en el arte medieval”. *Matèria*, n. 1 (2001), p. 73-108
- ALEGRE, M. [et al.] *Vocabulari de merceria (català - castellà i castellà - català)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de cultura, 1984
- ALEXANDRE, A. *Les reines de l’aiguille. Modistes et couturières (Étude parisienne)*. París: Théophile Belin, 1902.
- ALLIX, E. “L’industrie à domicile salariée”. *Annales des sciences politiques*, juliol 1904
- Almanach de l’Esquella de la Torratxa 1909*. Barcelona: Imp. La Campana i l’Esquella, 1909
- Almanach de l’Esquella de la Torratxa 1889*. Barcelona: Lopez Editor, 1889
- Almanaque ilustrado para 1911 “El Social”*. Barcelona: Acción Social Popular, 1910
- ALONSO, L. E.; CONDE, F. *Historia del consumo en España: una aproximación a sus orígenes y primer desarrollo*. Madrid: Editorial Debate, 1994
- AMADES, J. *Indumentària Tradicional*. Barcelona: Editorial Arte Popular, 1939

- _ *Notes d'indumentària* (1936). Tarragona: Editorial El Mèdol, 2003
- AMELANG, J. S.; NASH, M. [eds.] *Historia y Género: Las mujeres en la Europa Moderna y contemporánea*. València: Editorial Alfons el Magnànim, 1990
- AMENÓS, LL. “Les arts de la forja a Barcelona durant els primers anys del modernisme (1890-1900)- Els serrallers documentats a les exposicions d'indústries artístiques”. *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, n. XVI (2002), pp. 99-118
- AMO, M. C. *La familia y el trabajo femenino en España durante la segunda mitad del siglo XIX*. Tesi Doctoral (2008). Universitat Complutense de Madrid.
- ANDERSON, B.; ZINSER, J. *Historia de las mujeres: una historia propia*, Volumen II, Barcelona, Editorial Crítica, 1992
- ANES, G.; MARTÍN, C.; SESEÑA, N. *Vida cotidiana en tiempos de Goya*. Barcelona: Ediciones Lunwerg, 1996.
- ANGOT, J. “Le travail à domicile en Angleterre”. *Réforme Sociale*, març 1909
- Anuari d'Estadística Social de Catalunya*. Barcelona: Museo Social, Eduard Navas, 1913
- _ Barcelona: Impremta Farré y Asensio, 1913
- _ Barcelona: Impremta Farré y Asensio, 1914
- _ Barcelona: Impremta Farré y Asensio, 1915
- ARCE, E.; CASTÁN, A.; LOMBA, C.; LOZANO, J. C. (EDS.) *Actas del Simposio Reflexiones sobre el gusto, celebrado en Zaragoza del 4 al 6 de noviembre de 2010*. Saragossa: Institución Fernando el Católico, 2010
- ARENAL, C. *La emancipación de la mujer en España*. Madrid: Ediciones Júcar, 1974
- _ *La mujer del porvenir*. Madrid: Ediciones Félix Perié, 1869
- ARIÈS, PH. *Historia de la vida privada*, vol. IV. Madrid: Taurus Ediciones, 1993
- ARNABAT, R. “La Revolució liberal a Barcelona: política de classes i classes de política (1808-1868).” *Barcelona Quaderns d'Història*, n. 11 (2004)
- ARNAU, C. “Carme Karr i «Feminal»”. *Revista de Catalunya*, n. 221 (2006), p. 85-96.
- ARNOLD, J. “The Cut & Construction of Women's Dresses 1890–1914”. *Costume*, The Costume Society Spring Conference 1967, p. 26-36

- ARTIÑANO, P.M. “Los encajes en España durante el reinado de los Borbones”, *Arte Español*, t. VI, 1920
- ASOCIACIÓN ESPAÑOLA DE NORMALIZACIÓN Y CERTIFICACIÓN, AENOR. *Géneros de punt: Conceptes bàsics: Vocabulari*. Madrid: AENOR, 2008
- ATTFIELD, J.; KIRKHAM, P. [ed] *A view from the interior. Feminism Women and Design*. London: The Women’s press Limited, 1989
- Au Paradis des Dames: Nouveautés, Modes et Confections 1810-1870*. París: Paris-Musées, 1992
- AUSÍN, J.L. “La beneficencia pública en la Barcelona de finales del siglo XIX.”. X Congrés d’Història de Barcelona. *Dilemes de la fi de segle, 1874-1901*. Barcelona. Ajuntament de Barcelona, 2007, p. 1-12
- AYMERICH, M. *L’ Art de la indumentària a la Catalunya del segle XIV*. Tesi doctoral (2010). Barcelona.
- BADIA, S. “John Thomson i la fotografia del segle XIX com a font per a l’estudi del vestit”. *Data tèxtil*, n. 22 (2010), p. 56-73
- BALAGUER, A. M. *Història de la moneda dels comtats catalans*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 1999
- BALCELLS, A. “Condicions laborals de l’obrera a la indústria catalana”. *Recerques: història, economia i cultura*, n. 2 (1972), p. 141-159
- “Les dones obreres a Catalunya durant el primer quart del segle XX”. *Perspectiva Social*, n. 26 (1988), pàg. 65-74
- “Manufactura domiciliària i treball femení a la Catalunya del primer quart del segle XX”. *Perspectiva social*, n. 4 (1974), p. 7-34
- *Història de la Historiografia Catalana*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 2004
- *Trabajo industrial y organización obrera en la Cataluña contemporánea (1900-1936)*. Barcelona: Editorial Laia, 1974
- BALLESTEROS, R. M., ESCUDERO, C. *Feminismos en las dos orillas*. Màlaga: Servei de Publicacions de l’Universitat de Màlaga, 2004
- BANCROFT, A. “Inspiring Desire: Lacan, Couture, and the Avant-garde”. *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body & Culture*, n. 1 (2011), p. 67–82
- BARELLA, A. *Una aproximación a la historia de la técnica textil y de la confección*. Barcelona: Costura-3, 1982

- BAREY, A. “Sobre la significació del terme modernisme”. *L’Avenç*, n.65 (1983), p. 22-28
- BARJAU, S.; OLIVA, V. *Art i aventura del llibre. La Impremta Oliva de Vilanova*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2002
- BARNOSELL, G. “Construint el consens dins de la revolució. Barcelona, 1840-1843”, *Barcelona Quaderns d’Història*, n. 10 (2004), pàg. 137-170
- “Ideologia, política i llenguatge de classes en el primer sindicalisme, 1840-1870”, *Barcelona Quaderns d’Història*, núm. 6 (2002), p. 35-49
- *Orígens del sindicalisme català*. Vic: Editorial Eumo, 1999
- BAROJA DE CARO, C. *El encaje en España*. Barcelona: Ediciones Labor, 1933
- BARQUÍN, R. “El precio del trigo en España (1814-1883)”, *Historia Agraria*, n. 17 (1999), p. 177-217
- BARRAL, X. [dir.], *Ars Cataloniae. Disseny, vestit, moneda i medalles*. Barcelona: Editorial L’Isard, 1997.
- BARRY, P. “Le Travail à domicile”. *Le Mutualiste Français*, 15 maig 1909
- BARTHES, R. *El sistema de la moda y otros escritos*. Barcelona: Editorial Paidós, 2003
- BATLLE, C.; VINYOLES, T. M., *Mirada a la Barcelona medieval des de les finestres gòtiques*. Capellades: Rafael Dalmau editor, 2002
- BATTANER, M. P. *Vocabulario político-social en España: 1868-1873*. Madrid: Real Academia Española, 1977
- BAUCELLS, J. “L’estament dels aprenents dels segles XIII i XIV segons els contractes notariais de Barcelona”, *Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos*, VI (1978), p. 85 -142
- BAUDRILLARD, J. *La société de consommation*. Paris : Éditions Gallimard, 1970
- *Symbolic exchange and death*. London: Editorial Sage, 1993
- *Pour une critique de l’économie politique du signe*. Paris: Éditions Gallimard, 1972
- BAYO, C. “Miquel Escuder i les Màquines de cosir”. *Revista Terme*, n. 23 (2008), p. 173-179.
- BEACHY, R.; CRAIG, B.; OWENS, A. *Women, business and finance in nineteenth-century Europe: rethinking separate spheres*. Oxford: Berg Publishers, 2006.
- BEAULIEU, M. *El vestido moderno y contemporáneo*. Barcelona: Editorial Oikos-Tau, 1987.
- BEAUVOIR, S. *El segundo sexo* (1949). Madrid: Editorial Cátedra, 2005

- BELL, Q. *Mode et société. Essai sur la sociologie du vêtement*. Paris: Presses Universitaires de France, 1992
- BENET, J. I MARTÍ, C. *Barcelona mitjan segle XIX. El moviment obrer durant el Bienni Progressista (1854-1856)*. Barcelona: Edicions Curial, 1976.
- BENGOECHEA, S. “El Catolicisme Social a Catalunya (finals del segle XIX-1919)”. *Butlletí de la Societat Catalana d’Estudis Històrics*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans. IX, 1998
- “Los sindicatos patronales en Cataluña: dispersión y unidad (1887-1919)”, *Historia Social*, n. 32 (1998), p. 37-52
- *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1994
- BERNIS, C. “El traje de la Duquesa Cazadora tal como lo vio Don Quijote”. A: *Revista de dialectología y tradiciones populares. Cuaderno*, n. 43 (1988), p. 59-66
- “El vestido francés en la España de Felipe IV”. *Archivo español de arte*, n. 218 (1982), p. 201-208
- “La «Dama del armiño» y la moda”. A: *Archivo español de arte*, n. 234 (1986), p. 147-170
- “Las Cantigas: la vida en el S. XIII según la representación iconográfica (II): traje, aderezo, afeites”. *Cuadernos de La Alhambra*, n. 15-17 (1979-1981)
- “Las pinturas de la sala de los Reyes de la Alhambra: los asuntos, los trajes, la fecha”. *Cuadernos de La Alhambra*, n. 18 (1982), p. 21-50
- *El traje y los tipos sociales en el Quijote*. Madrid: Ediciones El Viso, 2001
- BEVERLY, L. “«In the hands of work women»: English marckets, cheap clothing and female labour, 1650-1800”. *Costume*, n. 33 (1999), p. 23-35
- BIBILONI, G. “Les monedes i les paraules”. *Diari de Balears*, 25 de febrer de 2002
- BLANC, CH. *L’Art dans la parure et dans le Vêtement*. Paris: Librairie Renouard, 1882
- BLANCO, M. “Traje Sastre (ca. 1905)”. *Modelo del Mes. Los modelos más representativos de la Exposición* (Març 2008). Madrid: Museo del Traje, 2008. [Suport electrònic].
- BLATIN, S. “Cómo nació la máquina de coser”. *Historia y vida*, n. 142 (1980), p. 87-95.
- BLECKWENN, R. *La mode parisienne il y a cent ans. 52 gravures de mode de Jules David tirées du Moniteur de la mode de l’année 1879*. Paris-Gembloux: Éditions J. Duculot, 1981

- BODELÓN, E.; GIMÉNEZ, P. [dir.] *Desenvolupant els drets de les dones: àmbits d'intervenció de les polítiques de gènere*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2008
- BOEHN, M. VON. *La moda. Historia del traje en Europa desde los orígenes del cristianismo hasta nuestros días*. Barcelona: Editorial Salvat, 1947.
- BOHIGAS, O. *Reseña y catalogo de la arquitectura modernista*. Barcelona: Editorial Lumen, 1983
- BONET, A. [coord.] *Historia de las artes aplicadas e industriales en España*. Madrid: Ediciones Cátedra, 1982
- BONNAISSE, P. *La organización del trabajo en Barcelona a fines del siglo XV*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1975
- BONVOISIN, S. M. *La presse féminine*. París: Presses Universitaires de France, 1986
- BORDA, J. *100 años de moda (1900-1999)*. Barcelona: Escola Internacional de la Moda, 2000
- BORDERÍAS, C. I LÓPEZ GUALLAR, P. "A Gendered view of family budgets in Mid-nineteenth Century Barcelona". *Histoire & Mesure*, XVIII-1/2 (2003), pàg. 113-146.
- BORDERÍAS, C. [dir.] *La historia de las mujeres: perspectivas actuales*. Madrid: Editorial Icaria, 2009
- [dir.]. *Género y políticas del trabajo en la España contemporánea. 1836-1936*. Barcelona: Editorial Icaria, 2007.
- "La feminización de los estudios sobre el trabajo de las mujeres: España en el contexto internacional (1969-2002)". *Sociología del trabajo*, n. 48 (2003), p. 57-124
- "Salarios y subsistencia de las trabajadoras y trabajadores de La España Industrial 1849-1868". *Barcelona Quaderns d' Història*, n.11 (2004), p. 223-237
- "Trabajo e identidad femenina: una comparación internacional sobre la producción de las trayectorias sociales de la mujer en España, Francia e Italia". *Sociología del trabajo*, n. 3 (1988), p. 71-90
- *Dones en moviment(s): segles XVIII-XXI*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2008
- *Evolución de la división sexual del trabajo: Barcelona: 1924-1980: aproximación desde una empresa del sector servicios: la Compañía Telefónica Nacional de España*. Barcelona: Editorial Icaria, 1993
- *Géneros y políticas de trabajo en la España contemporánea*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, Editorial Icaria, 2007

- BORDERÍAS, C.; CARRASCO, C.; ALEMANY, C. *Las mujeres y el trabajo. Rupturas conceptuales*. Barcelona: Editorial Icaria, 1994
- BORDERÍAS, C.; LÓPEZ, P. *La teoría del salario obrero y la subestimación del trabajo femenino en Ildelfonso Cerdà*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2001
- BORDERÍAS, C.; PEREZ-FUENTES, P. “Mujeres, trabajos y economías familiares en España (siglos XIX y XX)”. *La historia de las mujeres: perspectivas actuales*. Barcelona: Editorial Icaria, 2009.
- BORONAT, M. *La política d'adquisicions de la Junta de Museus*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999
- BORRÀS, V. *Individuo, consumo y sociedad: La perspectiva sociológica*. Barcelona: Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya, 2006
- BOUCHER, F. *Histoire du costume en Occident de l'Antiquité à nos jours*. París: Éditions Flammarion, 1965
- BOURDIEU, P. *La distincion. Critique sociale du jugement*. Paris: Les éditions du minuit, 1979
- *Questions de sociologie*. Paris: Éditions de minuit, 1984
- BOZAL, V. *El lenguaje artístico*. Barcelona: Ediciones Península, 1970
- *Goya y el gusto moderno*. Madrid : Alianza Editorial, 1994
- BRADFIELD, N. “Cycling in the 1890's” *Costume*, n. 1(1972), p. 43-47
- BREWARD, C. *The culture of fashion*, Manchester: Manchester University Pres, 1995
- BRIAIS, B. *Au temps des frou-frous*. París : Éditions France-Empire, 1981
- BRIDGEMAN, J. “The origins of Dress History and Cesare Vecellio's ‘pourtraits of attire’”. *Costume*, n. 44 (2010), p. 37-45
- BROUDE, N.; GARRAD, M. D. *Feminism and Art History: Questioning the Litany*. Nova York: Harper & Row, 1982
- BRU, R., “Els inicis del comerç d'art japonès a Barcelona (1886-1887)”. *Butlletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts*, 2007, p. 57-86
- BURGOS, C. DE *Arte de la elegancia*. Valencia: Sempere y C.^a, 1918
- *El tocador práctico*. Valencia: Sempere y C.^a, 1918
- *¿Quiere usted conocer los secretos del tocador?*. Barcelona: Ramón Sopena, 1917

- *El arte de seducir (Tesoro de la belleza)*. Madrid: Sociedad General Española de Librería (SGEL), 1916
 - *El arte de ser mujer (belleza y perfección)*. Madrid: Sociedad General Española de Librería (SGEL), 1922
 - *La mujer moderna y sus derechos*. Valencia: Editorial Sempere, 1927
 - *Salud y belleza. Secretos de higiene y tocador*. Valencia: Sempere y C.^a, 1918
 - *El arte de ser elegante*. Valencia: Sempere y C.^a, [s. a.]
 - *La mujer en el hogar (economía doméstica): Guía de la buena dueña de casa*. València: Editorial Prometeo, [s. a.]
- BURKE, P. (ed.) *Formas de hacer Historia*. Madrid: Alianza Editorial, 1993
- BUTAZZI, G. *Art, Histoire et Societé*. París: Le Livre de Paris-Hachette, 1983
- BUTTÀ, L. “Persistències i mutacions. La qüestió de la icona a l’època moderna”. *Matèria*, n.1 (2001), p. 136-14
- CABANA, F. *Fàbriques i empresaris: els protagonistes de la Revolució Industrial a Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Xarxa de Municipis, 2001
- *La Burgesia catalana. Una aproximació històrica*. Barcelona: Edicions Proa, 1996
 - *Les catedrals del cotó*. Barcelona: Editorial Proa, 2008
- CABRÉ, R., *La Barcelona de Narcís Oller*. Valls: Cossetània Edicions, 2004
- CABRERA, L. A. *Mujer, trabajo y sociedad (1839-1983)*. Madrid: Fundación Largo Caballero, 2005
- CALBET, J. M; ESCUDÉ, M. “Conflictos sobre higiene pública a Barcelona a les darreries del segle XVIII”. *Gimbernat* (1996), p. 43-51
- CALEFATO, P. *El cuerpo y la moda*. Valencia: Centro de Semiótica y Teoría del Espectáculo de la Universidad de Valencia, 1989
- CALLAN, G. *Diccionario de la moda y de los diseñadores*. Barcelona: Ediciones Destino, 1999
- CAMPI, I. *Diseño y nostalgia. El consumo de la historia*. Barcelona: Edicions de Belloch, 2007
- *La idea y la materia: El diseño de producto en sus orígenes*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili, 2007
 - *Què és el disseny*. Barcelona: Edicions 62, 2008

- *Reflexions sobre la història i les teories historiogràfiques del Disseny. Discurs d'ingrés de l'acadèmica electa Il·lma. Sra. Isabel Campi i Valls, llegit a la sala d'actes de l'Acadèmia el 16 de març del 2011. Discurs de contesta de l'acadèmica numerària Il·lma. Dra. Mireia Freixa. Barcelona 2011.* Barcelona: Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, 2011
- CAMPS, E. “De ocupación sus labores: el trabajo de la mujer en los albores del siglo XX, Sabadell: 1919-1920”. *Actas del IV Congreso de la AEDH* vol. 2. Bilbao: Universidad del País Vasco, 1999.
- CANALS, M.T. *Els papers pintats i les Arts Decoratives.* Santa Coloma de Gramanet: Edicions Gramàgraf, 2003.
- CAPEL, R. M. *La mujer española en el mundo del trabajo 1900-1930,* Madrid: Fundación Juan March, 1980
- CAPILLA, S. “El siglo XX entre el traje y la moda”. Textil e indumentaria [Recurs electrònic]. Matèries, tècniques i evolució: 31 de març al 3 d'abril de 2003, Facultat de Geografia i Història de la U. C. M.
- CAPMANY, A. *El café del Liceo: 1837-1939: El teatro y sus bailes de máscaras: apuntes históricos.* Barcelona: Llibreria Dalmau, 1943
- *Els antics carnestoltes barcelonins.* Barcelona: La veu de Catalunya, 1923
- *Un siglo de baile en Barcelona: qué y dónde bailaban los barceloneses el siglo XIX: los bailes de máscaras, los particulares o de sociedad y los publicos, “balls d'any”* Barcelona: Editorial Millá, 1947
- *El feminisme a Catalunya.* Barcelona: Editorial Nova Terra, 1973
- *La dona a Catalunya.* Barcelona: Edicions 62, 1996.
- CARBONELL, M. “Les dones a la Catalunya dels segles XVI- XVIII”. *Perspectiva Social*, n. 26 (1988), p. 33-42
- *Tratado elemental de corte y confección para uso de las escuelas de niñas.* Barcelona: Tipografía de victor Berdós y Feliu, 1896.
- CARBONELL, S. “Los inicios del coleccionismo textil en Cataluña”. *Data tèxtil*, n. 21 (2009), p. 5-27
- CARBONELL, S; CASAMARTINA, J. *Les fàbriques i els somnis. Modernisme tèxtil a Catalunya.* Terrassa: Centre de Documentació i Museu Tèxtil, 2002
- CARREÑO, M. A. *Compendio del manual de urbanidad y buenas maneras.* Barcelona: Faustino Paluzie, impresor-editor, 1898

- CARRERAS, R.; PORTUSACH, E. *Vocabulari de les indústries tèxtils. Vocabularis tècnics industrials del Primer concurs lexicogràfic de la llengua catalana organitzat pel Centre Popular Catalanista de Sant Andreu de Palomar l'any 1908*. Barcelona: Impremta J. Hosta, 1910
- CARRÈRE, C. *Barcelona centre économique à l'époque des difficultés, 1380-1462*. Paris: Éditions Mouton, 1967
- CARVAJAL, L.E.O.; BAHAMONDE, A. *La sociedad madrileña durante la Restauración 1876-1931*. Madrid: Comunidad de Madrid, 1989.
- CASAJUS, C. *Historia de la fotografía de moda: Aproximación estética a unas nuevas imágenes*. Tesi Doctoral (1993). Universidad Complutense de Madrid
- CASAL-VALLS, L. "Mudar-se per al record", *Mostrari*. n.1 (2011)
- _ *Del treball anònim a l'etiqueta. Modistes i context social a la Catalunya del segle XIX*. Barcelona: Editorial Duxelm, 2012
- CASAMARTINA, J. *Barcelona Alta Costura*. Barcelona: Edicions El Triangle Postals, 2010.
- _ *Barcelona Alta costura*. Sant Lluís: El Triangle Postals, 2009
- _ *L'interior 1900*. Terrassa: CDMT, 2002
- CASTELLVÍ, O. *De las checas de Barcelona a la Alemania nazi (veinte años de una vida)*. Barcelona: Editorial Acantilado, 2008
- CATALÁ, L. "La indumentaria de luto de finales del siglo XIX y principios del XX". *Actas del Congreso Internacional Imagen y Apariencia*, 19-21 de noviembre del 2008. Murcia: Universidad de Murcia, 2009
- _ "Historia de la indumentaria de luto a finales del siglo XIX y principios del XX. *Congreso Imagen y Apariencia*, 2008 [en línia].
- Catàleg . *Cent anys d'ex-libris del Modernisme a l'actualitat*. Barcelona: Caixa de Sabadell, 1997
- Catàleg . *Cent anys de retrat femení en la pintura catalana: 1830-1930*. Barcelona: Galeries Layetanes, 1933
- Catàleg . *Contrallums. Vitralls de l'Eixample*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1983
- Catàleg . *La febre d'or: escenes de la nova burgesia*. Girona: Edicions Fundació La Caixa, 2011.

- Catàleg de la col·lecció d'indumentària de Manuel Rocamora exposada per l'Associació d'Amics dels Museus de Catalunya: Museu de les Arts Decoratives, Palau de Pedralbes. Barcelona. Barcelona: Junta de Museus, 1933*
- Catàleg *El Modernismo catalán un entusiasmo*. Madrid: Fundación Santander Central Hispano, 2000
- Catàleg. *La màgia de Pertegaz*, del 27 d'octubre del 2004 al 27 de febrer del 2005, Palau Robert.
- Catàleg. *1881-1981. Cent anys d'indumentària. Exposició commemorativa del centenari de Picasso*, del 12 de gener al 28 de febrer de 1982, Museu Tèxtil i d'Indumentària - Col·lecció Rocamora
- Catàleg. *Antoni Miró a través del temps*, del 23 de març al 5 de juny del 2005, La Virreina Centre de la Imatge, Institut de Cultura de Barcelona
- Catàleg. *Arts decoratives a Barcelona. Col·leccions per a un museu*. Barcelona: Palau de la Virreina, 1994.
- Catàleg. *Arts decoratives a Barcelona. Col·leccions per a un museu*. Barcelona: Palau de la Virreina, 1995
- Catàleg. *Ayuntamiento constitucional de Barcelona. Museos Artísticos Municipales. Catálogo de la sección de Tejidos, Brocados y Encajes del Museo de arte decorativo y arqueológico*, Barcelona: Imprenta Sucesores F. Sanchez, 1906.
- Catàleg. *Balenciaga Paris*, del 3 de juliol al 28 de gener, Musée des Arts Decoratifs de Paris
- Catàleg. *Dones: els camins de la llibertat*. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2008
- Catàleg. *El Negre en el vestit. Fons del Museu Tèxtil i d'Indumentària*, Museu Tèxtil i d'Indumentària, 1993
- Catàleg. *El sueño de Ultramar*, del 19 de març al 7 de juny de 1998, Biblioteca Nacional, de Madrid
- Catàleg. *El vitrall modernista*. Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, Barcelona 1984
- Catàleg. *España fin de siglo: 1898*, del 13 de gener al 19 de març de 1998 a les Sales d'exposicions del Ministeri de Cultura i del 20 de maig al 26 de juliol a la Fundació "La Caixa"
- Catàleg. *Ex-libris modernistes*. Fundació "La Caixa", Barcelona 1996

- Catàleg. *Exposición pública de productos de la industria española verificada en obsequio de S.S. M.M. Y A. Durante su permanencia en esta capital*. Barcelona: Imprenta de J. Tauló, 1844
- Catàleg. *Exposición Universal de Barcelona 1888: Catálogo Oficial*, Barcelona: Imprenta de los Sucesores de N. Ramírez y Cia, 1888
- Catàleg. *Exposition Universelle Internationale de 1889. Catalogue Général officiel. Groupe IV. Tissus, vêtements et accessoires*. Lille: Imprimerie L. Danel, 1889
- Catàleg. *Fashion Show. Les desfilades de moda*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Museu Tèxtil i de la Indumentària de Barcelona, 2007.
- Catàleg. *Gaspar Homar. Moblista i dissenyador del modernisme*. MNAC-Fundació «la Caixa», Barcelona 1998
- Catàleg. *Josep Palau Oller, del Modernisme a l' Art Déco*, del 05-06-2003 fins al 31-03-2004, Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa.
- Catàleg. *L'eclosió del Tèxtil*, del 12-12-2002 fins al 30-04-2004, Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa
- Catàleg. *La colònia Güell. Teixits de Llum*, del 29-04-2003 fins al 30-09-2003, Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa
- Catàleg. *La moda en el siglo XIX*. Sevilla: Museo de Artes y Costumbres populares de Sevilla, 2008
- Catàleg. *La Revolució Jacquard*, del 17 de maig al 14 de juliol de 1985 al Museu Tèxtil i d'Indumentària de Barcelona i entre el 26 de setembre i el 27 d'octubre de 1985 a Terrassa
- Catàleg. *Les Fàbriques i els somnis*, 3 de juliol de 2001-10 d'abril de 2002, Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa
- Catàleg. *Lluïsa Vidal, pintora*. Barcelona: Fundació La Caixa, 2001
- Catàleg. *Manuel Piña (1944-1994)*, 15 al 26 de febrer del 2006 al Círculo de Bellas Artes
- Catàleg. *Miralls d'Orient*. Terrassa: Centre de Documentació i Museu Tèxtil, 2004
- Catàleg. *Moda en sombras*, 5 de noviembre 1991 - 20 de mayo 1992 Museo del Pueblo Español
- Catàleg. *Modernissims!!!*, del 29 d'abril de 2005 fins al 15 de gener de 2006, Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa

- Catàleg. *Pau Rodon, un modernista d'avantguarda*, del 3 de març fins al 20 d'octubre de 2006, Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa
- Catàleg. *Paul Poiret et Nicole Groult: Maîtres de la mode Art Déco*, París: Musée de la mode et du costume, 1986
- Catàleg. *Posant fil a l'agulla. Una aproximació a la màquina de cosir*. Girona: Fundació Caixa Girona 2008
- Catàleg. *Retrats de la Belle Époque*, Barcelona: La Caixa, 2011.
- Catàleg. *The world of Balenciaga*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 1973
- Catàleg. *Vestits nupcials 1770-1998* Barcelona : [Anells d'Or], 1998
- Catàleg. *Vida cotidiana en tiempos de Goya*, del 22 de octubre-7 de enero, Museo Arqueológico Nacional
- Catàleg. *Xavier Gosé 1876-1915, De la Barcelona dels Quatre Gats al París elegant*, del 29 d'abril a 28 de setembre de 2008, Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa
- Cataluña en la Exposición Universal de París 1867*. Barcelona: Establecimiento tipográfico de Luis Tasso, 1867, p. 1.
- CATEURA, P. “Moda y Modales: reyes, príncipes y nobles como paradigmas sociales (s. XIII-XV)”, *Mayurqa*, n. 29 (2003), p. 317-327
- CEAMANOS, R., *De la historia del movimiento obrero al movimiento social: L'Actualité de l'histoire (1951-1960) y Le mouvement social (1960-2000)*. Zaragoza: Prensas Universitarias Zaragoza, 2004
- CERDÀ, I. *Teoría general de la urbanización. Reforma y ensanche de Barcelona* (1868). Barcelona: Editorial Ariel i Vicens Vives, 1968
- CERRILLO, L. “Paul Poiret y el Art Déco”. *Anales de Historia del Arte*, n. Extra 1 (2008), p. 513-526
- _ *La moda moderna: génesis de un arte nuevo*. Madrid: Editorial Siruela, 2010.
- _ *Mariano Fortuny*. Madrid: Historia 16, Colección cuadernos de arte español, n. 21, 1992.
- CERVERA, A; MUMBURÚ, J. *Diccionari de la indústria tèxtil: català, castellà, francès, anglès, alemany*. Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya, 1994
- CHADWICK, W. *Mujer, arte y sociedad*. Barcelona: Editorial Destino, 1999.

- CHAVES, N. “Regla, estil i època: el dilema dels referents del disseny en una època sense estil”. *Temes de Disseny*, n. 19 (2002) [on-line]
- CODINA, M. “Crear moda, hacer cultura”, *Ars Brevís* (2004), p. 45
- Col·leccionistes d' art a Catalunya*. Barcelona: Palau Robert-Palau Virreina, 1987
- Colección de los trabajos mas interesantes hechos por la comisión de Colegios y Gremios Nombrada en 31 de Enero de 1833*. Barcelona: Imrenta de Toas Gaspar, 1834,
- COLEMANN, E. A. *The Opulent Era: Fashions of Worth, Doucet and Pingat*. New York: Brooklyn Museum, 1989
- COMAS, M; MUNTANER, C.; VINYOLES, T. “Elles no només filaven: producció i comerç en mans de dones a la Catalunya baixmedieval” *Recerques*, n. 56 (2008), p. 19-45
- COMBA, J. “El traje de los estudiantes. Antaño y hogaño”. *La Correspondencia de España* (14 i 16 de febrer), 1916
- “La indumentaria, poderosa auxiliar de la Historia y las Bellas Artes”. *Arte español*, n. 6 (1915)
- COMBA, M. “Historia del traje real y cortesano desde los Reyes Católicos hasta Alfonso XIII”. *Reales sitios*, n. 30 (1971), p. 61-68
- COMISIÓN DE REFORMAS SOCIALES, *Información oral y escrita, practicada en virtud de la Real Orden de 5 diciembre de 1883 en Madrid*. Vegeu també: *Información oral practicada en virtud de la Real Orden de 5 de diciembre de 1883 ante la Comisión nombrada para proponer medios de mejorar la situación de las clases obreras*. Madrid: Manuel Minuesa de los Ríos, 1889
- COMISIÓN DE REFORMAS SOCIALES. *Información escrita*. Tomo II, Madrid: Comisión de Reformas Sociales, 1890
- CONFEDERACIÓN REGIONAL DEL TRABAJO DE CATALUÑA. *Memoria del Congreso celebrado en Barcelona los días 28, 29, 30 de junio y 1º de julio del año 1918*. Barcelona: Imprenta Germinal, 1918.
- Conferencia Internacional de Colecciones de Museos de Indumentaria (Madrid: 1991)*. Madrid: Ministeri de Cultura, 1993.
- CONSORCI PER A LA NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA. OFICINA DE CATALÀ DE BLANES. *Vocabulari de la merceria*. Blanes: Ajuntament de Blanes, [s.a.]
- Contribución industrial y de comercio. Reglamento y tarifas aprobadas por Real orden de 13 de julio de 1906 anotados y seguidos de un índice alfabético por la Redacción de la*

- Revista de los tribunales y de la legislación universal*. Madrid: Centro Editorial Góngora, 1906.
- CORTADA, E. *Ser mestre a la Catalunya del segle XIX: L'escola pública com a espai professional transgressor*. Lleida: Pagès editors, 2006
- CRABBÉ, C. [ed] *La moda al desnudo. Doce preguntas sobre las condiciones laborales en la confección textil*. Barcelona: Icaria editorial, 2000.
- CREIXELL, R.; SALA, T. M. *Espais interiors. Casa i Art*, Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 2007
- CRUSAFONT, M. *Història de la moneda catalana: interpretació i criteris metodològic* , Barcelona, Editorial Crítica, 1996
- CRUZ, M.; SAZ, I. [coords.] *El siglo XX: historiografía e historia*. València: Universitat de València, 2002
- Cu-Cut, Calendari de 1906*, Barcelona: [s.n.], 1906
- CUESTA, J. [dir.]. *Historia de las mujeres en España: Siglo XX*. Madrid: Instituto de la mujer, 2003
- CURET, F., ANGLADA, L., *Visions Barcelonines II: Botigues, obradors i cases de menjar i beure* Barcelona: Alta Fulla, 1981-1983
- DALMASES, N.; GIRALT-MIRACLE, D. *Argenters i joiers de Catalunya*. Barcelona: Edicions Destino, 1985
- DALMASES, N.; PITARCH, J. A., *Arte e industria en España 1774-1907*. Barcelona: Editorial Blume, 1982
- DE LA PUERTA, R. "Del coleccionismo a los primeros museos nacionales de indumentaria en España". *Datatèxtil*, n. 14 (2006), p. 4-19
- DE LOS RIOS, D. *El Arte en todas sus manifestaciones*, Sevilla: Imprenta de Gironés, 1885,
- DE RIQUER, A. [ed.] *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, vols. 6 i 7. Barcelona: Enciclopedia Catalana, 1996-1997
- DELS SANTS, M. *Catalunya en temps de la Revolució Francesa*. Barcelona: Il·lustració Catalana. 1911-1912,
- DEMORNEX, J. *Madeleine Vionnet*. París : Éditions du Regard, 1990
- DESCALZO, A. "El traje francés en la corte de Felipe V". A: *Anales del Museo Nacional de Antropología*, n. 4, p. 189-210.

- _ *El retrato y la moda en España 1661-1746*. Tesis doctoral (2003). Dirigida pel Dr. Alfonso E. Pérez Sánchez, Universitat Autònoma de Madrid.
- _ *Genio y figura: la influencia de la cultura española en la moda*, Madrid: Ministerio de cultura, 2006
- DESCOLA, J. *La vie quotidienne en Espagne au temps de Carmen*. Paris: Librairie Hachette, 1971
- DESLANDRES, Y. MULLER, F., *Histoire de la mode au XXème siècle*, Paris: Éditions Somogy, 1986
- _ *El traje imagen del hombre*. Barcelona: Tusquets Editors, 1985
- _ *Poiret*. Paris: Éditions du Regard, 1986
- DESSAULT, M. *Tratado práctico del corte y de la confección e vestidos para señoras y niños por Marcelo Dessault profesor de corte en París*. París: Garnier Hermanos, librerros-editores, 1898
- DEU, E.; LLONCH, M., “La maquinaria textil en Cataluña: de la total dependencia exterior a la reducción de importaciones, 1870-1959”. *Revista de Historia Industrial*, n. 38 (2008), p. 17-49
- DÍAZ, P. “Del taller de costura a la fàbrica. El trabajo de las mujeres en la confección textil madrileña”. *Cuadernos de Historia Contemporánea*, n. 21 (1999), p. 279-293
- Diccionario de la lengua castellana*. Madrid: Imprenta Real, 1832
- Dictionnaire de la langue du 19e et du 20 siècle*. París: Centre Nationale de la Recherche Scientifique, 1985
- Dictionnaire de la mode au XXème siècle*. París: Éditions du Régard, 1996.
- DIVERT, N. *De la couturière au grand couturier. Du lycée professionnel aux écoles de stylisme*. Tesis doctoral (2010). Université de Paris Ouest-Nanterre La Défense.
- DOMÈNECH I MONTANER, L.; PUIG I CADAFALCH, J. *Historia general del arte*. Barcelona: Editorial Montaner i Simón, 1886-1897
- DOMINGUEZ, V. “Treball femení a la indústria tèxtil llanera de Sabadell durant el segle XX”. Tesis Doctoral (2005), Universitat Autònoma de Barcelona.
- _ “Treball femení a la indústria tèxtil llanera de Sabadell durant el segle XX”. *Butlletí de a Societat Catalana d'Estudis Històrics*, n. 17 (2006), p. 239-248
- DONOGH, G. Mc. *Las buenas familias en Barcelona. Historia social del poder en la era industrial*. Barcelona: Editorial Omega, 1989.

- DU PUY, [s. n.] *Instrucción de un padre a su hija*. Barcelona: Imprenta De A. Bergnes, 1831.
- DUBY, G.; PERROT, M. [dirs.]. *Historia de las mujeres en occidente*, vol. IV. Madrid: Taurus Ediciones, 1991.
- DUCH, M. *El Feminisme a Catalunya, premsa ideologia i pràctica 1871-1931*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 1981
- _ *La Lliga Patriòtica de Dames: un projecte del feminisme nacional conservador*. Barcelona: Editorial La Magrana, 1981
- ECHEGARAY, M. *En casa de la modista. Juguete cómico en un acto y en verso*. Madrid: Imprenta de José Rodríguez, 1891
- El consultor: Nueva Guía de Barcelona. Obra de grande utilidad para todos los vecinos y forasteros y sumamente indispensable a los que pereteneces a la clase mercantil e industrial*. Barcelona: Imprenta de la Publicidad, a cargo de A. Flotats, 1857
- ELIAS DE MOLINS, J. *La obrera en Cataluña, en la ciudad y en el campo*, Barcelona: Imprenta Barcelonesa, [s.a.]
- ELIAS, E. *Una senyora de Barcelona*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012
- ELIGMAN, K. "Dressmakers' Patterns The English Commercial Paper Patern Industry, 1878-1950". *Costume*, n. 37 (2003), p. 95-113
- Enciclopedia Universal Ilustrada Europea Americana Espasa Calpe*. Madrid: Editorial Espasa Calpe, S. A., 1935
- ENRECH, C. *Indústria i ofici: Conflicte social i jerarquies obreres en la Catalunya tèxtil: 1881-1923*. Bellaterra: Publicacions Universitat Autònoma, 2005
- ENTWISTLE, J. *El cuerpo y la moda: una visión sociológica*. Barcelona: Ediciones Paidós, 2002
- EROLES, L. "Consideracions a l'entorn del terme monetari pesseta", *Del Penedès*, n. 2 (2002), p. 7-26
- ESCRIBANO, M. "Indumentària i moda: símbols socials". *Revista d'etnologia de Catalunya*, n. 16 (2000), p. 120-133
- ESTARTÚS, D. "Les modistes de vidreres". *El Rec Clar: Revista de Vidreres*, n. 25 (2004), p. 26-29.
- FABRE, J. *Burgesa i revolucionària: La Barcelona del segle XX*. Barcelona: Flor del vent Edicions, 2000

- FACIABÉN, P. “Los Grandes Almacenes en Barcelona”. *Scripta Nova: Revista electrónica de geografía y Ciencias Sociales*, núm. 140 (2003)
- FEIJOO, B. J. *Teatro crítico, v. II*. Madrid: Joaquín Ibarra, Impresor de Cámara de S. M, 1728
- FERNÁNDEZ, P. *Mujeres de Madrid*. Madrid: Editorial El Avapiés, 1984
- FERNÁNDEZ, R. i SOUBEYROUX, J. (Eds.), *Historia social y literatura. Familia y burguesía en España: siglos XVIII-XIX*. Lleida: Editorial Milenio, 2003
- FERRER, L.; PONCE, S. *Familia i canvi social a la Catalunya contemporània*. Vic: Editorial Eumo, 1994
- FERRER, LL. “Notas sobre la familia y el trabajo de la mujer en la Catalunya Central (siglos XVIII-XX)”. *Boletín de la ADEH XII* n. 2-3, (1994), p. 199-232
- FERRY, R. *La Madre de Familia o tratado de corte para la confección de trajes de señora y niños basado en la geometría y con nociones de anatomía*. Madrid: Est. Tip. De la sindicatura Astort Hermanos, 1882.
- FIGUERES, J. M. *El primer diari en llengua catalana: Diari Català (1879-1881)*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 1999
- FIGUEROA, A. *Modos y modas de cien años*. Madrid: Editorial Aguilar Folio, 1966.
- FINOL, D. E.; DJUKICH, D.; FINOL, J. E. “Fotografía e identidad social: retrato, foto carné y tarjeta de visita”. *QUÓRUM ACADÉMICO*, n. 1, (2012), p. 30- 51
- FITER, J. *Consideraciones realativas a los encajes su carácter artístico y proceso histórico. Conferencia dada en la Exposición nacional de industrias artísticas de Barcelona el día 8 de enero de 1895*. Barcelona: Tipografía española, 1896
- FLAQUER, L. *De la vida privada*. Barcelona: Edicions 62, 1982,
- FLÜGEL, J. C. *Psicología del vestido*. Buenos Aires: Ediciones Paidós, 1964
- FOLDI-DOWZA, K. *The Nineteenth Century: Selected papers from the ICOM Costume Commitee meeting*. Budapest: ICOM, 1991.
- FONDEVILA, M. “Myrurgia, punt de trobada de les arts (1916-1936)”. *Butlletí del Museu Nacional d’Art de Catalunya*, n.4 (2000), p. 119-132
- _ *Myrurgia: Belleza y glamour (1916-1936)*. Barcelona: Editorial Lunwerg, 2003
- FONTBONA, F. [dir.] *El Modernisme: Les arts tridimensionals: La crítica al Modernisme*. Barcelona: Edicions L’Isard, 2003

- “Les arts plàstiques del modernisme en terres de parla catalana”. *Catalan Historical Review*, n.1 (2008), p. 261-267
- *La crisi del Modernisme artístic*. Barcelona: Edicions Curial, 1975
- FORD, R. *A Handbook for travellers in Spain and Readers at Home/The Kingdom of Murcia/Valencia/Catalonia* (1845). Madrid: Turner Publicaciones, 2008
- FRADERA, J. M. [dir.] *Societat, política i cultura a Catalunya, 1830-1880*. Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat, 2002
- “La Catalunya liberal: elements per una reinterpretació”. *Barcelona Quaderns d’Història*, n. 6 (2002), p. 7-17
- FREIXA, M. *El modernisme a Catalunya*. Barcelona: Editorial Barcanova, 1991
- FREIXA, M. “Mujeres de un nuevo orden. La imagen de la mujer en la revista «Or i Grana» (1906-1907). *Lucha de género a través de la imagen*. Málaga: Centro de Ediciones de la Diputación de Málaga, 2002, p. 283-295
- “Pensament estètic, gust i consum de les arts”. *Barcelona quaderns d’història*, núm. 16 (2010), p. 163-190
- *El Modernismo en España*. Madrid: Ediciones Cátedra, 1986
- FREIXAS, E. *Història gràfica del traje*. Barcelona: Editorial Sucesor de E. Meseguer, 1946
- FUCHS, E. *Historia ilustrada de la moral sexual*. Vol. 3, “La época burguesa”. (1985). Madrid: Alianza Editorial, 1996
- GABRIEL, P. *Classe obrera i sindicats a Catalunya 1903-1920*, Tesi Doctoral, (1981) Universitat de Barcelona
- *Història de la Cultura Catalana*, Vol. VI. El Modernisme, 1890-1906. Barcelona: Edicions 62, 1995
- Galeria d’autors. Ruta del Modernisme*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2008
- GALÍ, A. *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936*. Barcelona: Fundació Alexandre Galí, 1978
- GARCIA BALAÑA, A. “Indústria i ordre social: una lectura política del treball cotoner a la Barcelona del segle XIX”. *Barcelona Quaderns d’Història*, n. 6 (2002), p. 51-73
- GARCIA ESPUCHE, A.; GUÀRDIA I BASSOLS, M. *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*. Barcelona: Edicions de la Magrana, 1986

- GARCIA, A. “Ànimes i telers: canvis materials, malestars socials i combats culturals al Sabadell de l’últim terç del segle XIX: 1868-1890”. *Recerques: història, economia i cultura*, n. 47-48 (2004), p. 107-129
- _ *Els museus d’art de Barcelona: antecedents, gènesi i desenvolupament fins l’any 1915*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1997
- _ *La Fabricació de la fàbrica: treball i política a la Catalunya Cotonera (1784-1874)*. Igualada: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2004
- GARCIA, A. M., “Significat de la Revolució Liberal”. *Barcelona Quaderns d’Història*, n. 6 (2002), p. 19-34
- GARCIA, A.; GUÀRDIA, M. *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*. Barcelona: Edicions de la Magrana, 1986
- GARCÍA, M.; LIESA, S. *Vocabulari de merceria en “L’auca del senyor Esteve”*. Esplugues de Llobregat: Edicions IPFP Severo Ochoa, 1995-96
- GARCÍA, V. *La cultura del renacimiento: 1480-1580*. Madrid: Editorial Espasa-Calpe, 1999
- GARCÍA-NIETO, M. C. [dir.]. *Ordenamiento jurídico y realidad social de las mujeres. IV Jornadas de investigación interdisciplinaria*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, 1986.
- GARCÍA-NINET, J. I. “Elementos para el estudio de la evolución histórica del derecho español del trabajo: regulación de la jornada de trabajo desde 1855 a 1931”, I Part. *Revista de Trabajo*, n. 51-52 (1975).
- GARCÍA-PORTUGUÉS, E. “Entre lo aparente y lo real en la vida y en la obra de Mariano Andreu”, *Actas del Congreso Internacional Imagen y Apariencia*, Murcia, 19-21 de noviembre del 2008
- GARRUT, J. M. “L’Expo 88, entre dues Barcelones”. *Espais* n. 14 (1988) p. 28-33
- GATEL, C. *Dones d’ahir, dones d’avui*. Barcelona: Editorial Barcanova, 1993
- GAVARRÓN, L. *Maria Rosa Salvador y el tiempo de Dafnis*. Madrid: Editorial La Esfera de los Libros, 2010
- GIMENO, C. *La mujer juzgada por una mujer*. Barcelona: Imprenta de Luis Tasso y Serra, 1882
- GIMENO, M. C. *La mujer española. Estudios acerca de su educación y sus facultades intelectuales*. Madrid: Imprenta y librería de Miguel Guijarro, 1877
- _ *La mujer española: Estudios acerca de su educación y sus facultades intelectuales*. Madrid: Imprenta y librería de Miguel Guijarro, 1877

- GINSBERG, M. "Clothing Manufacture 1860-1890" *Costume, The Costume Society Spring Conference*, 1968 , p. 2-9
- GINSBURG, M., "The Tailoring and Dressmaking Trades, 1700-1850", *Costume*, n.6 (1972), p. 64-71
- GIRONI, G., *Manual del Tejedor de Paños*. Madrid: Biblioteca Enciclopédica Ilustrada, 1884
- GIVANEL, J. *Bibliografía catalana. Premsa. Materials aplegats*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1831.
- GODMAN, M. "Everyday Tailoring in the 1820s". *Costume*, n. 23 (1989), p. 80-85
- GOMÀ, I. *Las modas y el lujo ante la ley cristiana, la sociedad y el arte*. (1913) Barcelona: Rafael Casulleras Editor, 1926.
- GOMBRICH, E. H. *Norma y forma* (1966). Madrid: Alianza Editorial, 1984
- GÓMEZ, E. *La mujer y la moda*, tomo XII de las Obras Completas. Madrid: Editorial Mundo Latino, 1920.
- GÓMEZ, M. *El Panteón Real de las Huelgas de burgos*. Madrid: Instituto Diego Velázquez, 1946
- GÓMEZ, P. "Cercles i grups intel·lectuals a la Barcelona del segle XIX (1854-1868)." *Cercles: revista d'història cultural*, n. 6 (2003), p. 195-198.
- GONZALEZ MARRON, J. M. "Divagaciones sobre el vestir burgalés", *Revista Folklore*, n. 52 (1985), p. 133-137
- GONZÁLEZ, A. M.; GARCÍA, A. N. *Distinción Social y Moda*. Navarra: Universidad de Navarra, EUNSA, 2007
- GONZÁLEZ, J. *El trabajo de la mujer en la industria*. Madrid: Instituto de Reformas sociales, Dirección General de Trabajo e Inspección, Impresiones de la sucesora de M. Minuesa de los Ríos, 1914.
- GONZÁLEZ, J. *La obrera de la aguja: contribución al estudio de la higiene y mejoramiento social de la misma*. Madrid: [s.n.], 1921
- GONZÁLEZ, L.; PÉREZ, P. "La Moda elegante ilustrada y el Correo de las Damas, dos publicaciones especializadas en moda en el siglo XIX" . *Doxa Comunicación: revista interdisciplinar de estudios de comunicación y ciencias sociales*, n. 8 (2009), p. 53-72.
- GONZÁLEZ, M. *Contribució a la historia dels antics gremis dels Arts y Oficis de la Ciutat de Barcelona*. Barcelona: Estampa d'Henrich i Companyia, 1915.

- GONZÁLEZ-AGÀPITO, J. ET AL. *Tradició i renovació pedagògica: 1898-1939: Història de l'educació. Catalunya, Illes Balears, País Valencià*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002
- GRAS, M. "Apunts per a una Raó del Gust". *Temes de Disseny*, núm. 5 (1991) [en línia].
- GRASSI, A. *Manual de urbanidad para uso de la juventud de ambos sexos*, Madrid: Ediciones Calleja, López y Rivadeneyra, 1859.
- GRAU, F. M. *La haute couture*. París: Presses Universitaires de France, 2000
- GRAU, R. [dir.] *Cerdà i els altres. La modernitat a Barcelona: 1854-1874*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2008
- GRAU, R. *Llibre del Centenari 1888-1988*. Barcelona: L'Avenç, 1988
- GRUMBACH, D. *Histoires de la mode*. París: Éditions du Regard, 2008
- GÜELL, J. "Evolució cronològica de l'estructura i la forma de l'època isabelina 1840-70 (I). *Estudi del moble*, n. 8 (2008), p. 8-13
- Guia de les institucions científiques i d'ensenyança de l'excma. Diputació de Barcelona*. Barcelona: Publicacions del Consell de pedagogia, 1916
- HARTMANN, H. "Capitalismo, Patriarcado y Segregación de los empleos por sexos". *Signos*, n. 3, part 2 (1976)
- HERNANDO, D. *Manual de Corte y Confección de vestidos de señora y ropa blanca*. Madrid: Madrid: Tip. De G. Estrada, Biblioteca Enciclopédica Popular Ilustrada, 1884
- HINOJOSA MELLADO, M. P. *La persuasión en la prensa femenina: análisis de las modalidades de la enunciación*. Tesi doctoral (2005). Universitat de Murcia
- HONEYMAN, K. *Women, Gender and Industrialization in England, 1700-1870*. Basingstoke: MacMilland, 2000.
- HUERTAS, J. M., FABRE, J. *Barcelona: memòria d'un segle*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2001
- IBERO, M. *Nuevo método de Corte y Confección conteniendo explicaciones y dibujos aplicables a toda clase de prendas de vestir para señora y ropa blanca para caballero por Doña María Ibero directora de la Academia de Salamanca. Clases especiales para la carrera de profesoras de corte con diploma único que autorice para enseñar este sistema*. Zaragoza. Establecimiento tiopográfico de Emilio Casañal, 1898.
- IGLESIAS, M. C. *Espanya fi de segle: 1898*. Barcelona: Fundació La Caixa, 1998.

- IZARD, M. *Revolució industrial i obrerisme. Les "Tres classes de vapor" a Catalunya (1869-1913)*. Barcelona: Editorial Ariel, 1970
- IZQUIERDO, M. J. [et. al] *La interdependència de les activitats domèstiques i el treball remunerat: Estudi comparatiu dones/homes*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1993.
- J.A.S. *El consultor: nueva guía de Barcelona*. Barcelona: Imprenta de la publicidad, a cargo de A. Flotats, 1857,
- JANÉ, A. *Nomenclàtor de confecció i calçat*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Serveis de Cultura, 1981
- JANER, V. *El verdadero arte. Lecciones de corte y confección*. Barcelona: Imprenta y litografía de José Cunill, [s.a.], ca. 1900.
- JANET, A. "The Dressmaker's Craft", *Costume, The Costume Society Conference* (1973), p. 29-40
- JERÉZ, A. *El libro de la mujer. Educación social y familiar*. Barcelona: Librería de Antonio J. Bastinos, 1899.
- JIMÉNEZ, M. "La mujer en la esfera de laboral a lo largo de la historia", *Manuscrits*, n. 27 (2009), p. 21-49
- _ "La mujer en la esfera laboral a lo largo de la historia". *Manuscrits* n. 27 (2009), p. 21-49
- JOAG, S. G.; GENTRY, J. W.; HOPPER, J. "Explaining Differences in Consumption by Working and Non-Working wives." *Advances in Consumer Research*, n. 12 (1985), p. 582-585
- JONES, V. *Women in the Eighteenth Century. Constructions of Femminity*. Londres: Routledge, 1990
- JUNYENT, E. "El gremio de sastres de Vich", *Ausa*, n. 27 (1959), p. 173-177
- JUTGLAR, A. *Història crítica de la burgesia a Catalunya*. Barcelona: Editorial Dopesa, 1972
- KAMITSIS, L. *Madeleine Vionnet*. París: Éditions Assouline, 1996
- KAPLAN, T. "Female consciousness and collective action: The case of Barcelona, 1910-1918". *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, VII, 3 (1982), p. 545-566
- KARR, C. "Feminisme i humanitat". *Feminal*, n. 47 (1911)
- KAWAMURA, Y. *Fashion-ology: An introduction to fashion studies*. London: Berg Publishers, 2005

- KIM, S. "Is fashion art?". *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body & Culture*, n.1, (1998), p. 51-71
- KIRKPATRICK, S. *Mujer, modernismo y vanguardia en España (1898-1931)*. Madrid: Cátedra, 2003
- KOCKA, J. "Estructura i cultura de la burguesia europea el segle XIX. Reflexions comparatives des "d'un punt de mira alemany", *Recerques* núm. 28 (1994), p. 9-22
- KODA, H.; BOLTON, A. *Poiret: king of fashion*. New Haven: Yale university press, 2007
- KÖNIG, R. *La moda en el proceso de la civilización*. (1985) València: Editorial Engloba, 2002
- _ *Sociologie de la mode*. París: Éditions Payot, 1969
- L'IMAGINAIRE, MAD. *El tiempo bien empleado o Manual de usos y costumbres de las señoritas del buen tono*. Valencia: Librería de Mallén y Berard, 1932
- LABERNIA, P. *Diccionari de la Llengua Catalana*. Barcelona: Espasa y Cia. Editors, 1880
- LASHERAS, A. B. *España en París, la imagen nacional en las exposiciones universales, 1855-1900*. Tesis doctoral (2009). Universitat de Cantàbria
- LATOUR, A. *Les magiciens de la moda*, Paris: Ed. juillard, 1961. Trad. Castellana: Barcelona: Ed. Acervo, 1961
- LAVER, J. *Breve historia del traje vida moda*. Madrid: Editorial Cátedra, 1990.
- LEIRA, A. "El vestido en tiempos de Goya". A: *Anales del Museo Nacional de Antropología*, núm. 4 (1997), p. 157-188
- _ "La moda en España durante el siglo XVIII". *Indumenta* n. 0 (2007), p. 87-94
- LEMOINE-LICCIONI, E. *El vestido: ensayo psicoanalítico del vestir*. Valencia: Instituto de Estudios de Moda y Comunicación, 2003
- LEÓN Y RICO, E. *Manual*. [s.n.] 1846
- LEOTY, E. *Le corset à travers les ages*. París: Paul Ollendorff éditeur, 1893
- LEROY-BEAULIEU, P. *Le travail des femmes au XIX siècle*. París : Charpentier et cie., Libraries et Éditeurs, 1873
- LICERAS, V. *Indumentaria valenciana, siglos XVIII-XIX. De dentro a fuera, de arriba abajo*. Valencia: Valencia Viva 1, 1991

- LICERAS, V.; VICENTE, V. *Fondos de indumentaria femenina en el Museo Nacional de Cerámica*. Madrid: Ministerio de Cultura, Dirección General de Bellas Artes y Archivos, 1994
- LIPOVETSKY, G. *El imperio de lo efímero: la moda y su destino en las sociedades modernas*. Barcelona: Editorial Anagrama, 1990
- LITVAK, L. *España 1900. Modernismo, anarquismo y fin de siglo*. Barcelona: Editorial Anthropos, 1900
- LLODRÀ, J. M. “La fortuna de un motivo. El diseño de la granada en el tejido modernista catalán”. *Indumenta*, n. 2 (2011), p. 50-77
- LLONA, M. “Género e identidad de clase. La construcción de la clase obrera vizcaína durante el primer tercio del siglo XX”. *Historia Social*, n. 54 (2006) p. 95-113
- LLONCH, M. “Jornales, salarios y costes labores en el sector textil catalán (1891-1936)”. *Revista de Historia Industrial*, n. 26 (2004), p. 101-139
- LLUCH, E. *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proectionsime i la presa de consciència de la burgesia catalana*. Barcelona: Edicions 62, 2009
- LÓPEZ ALBIOL, M. *El vestit tradicional d'amposta. La seva època*. Amposta: Editorial Amposta Capital, 2008
- LÓPEZ, A. *Los gremios artísticos en Madrid en el siglo XVIII y primer tercio del siglo XIX. Oficios de la madera, piel y textil*, Tesis doctoral (1989). Universitat Autònoma de Madrid.
- LÓPEZ, F.; SALA, T. “Una anàlisi historiogràfica de l'oci i els seus espais a la Barcelona del 1900”. *XII Congrés d'Història de Barcelona – Historiografia Barcelonina. Del mite a la comprensió*. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona 30 de novembre i 1 de desembre de 2011
- LÓPEZ, M. *Arte y Estética de fin de siglo (1890-1914)*. Madrid: Instituto de Cultura, Fundación MAPFRE, 2008
- LÓPEZ, P. “Naturales e inmigrantes en Barcelona a mediados del siglo XIX”. *Quaderns d'Història*, n.11 (2004), p. 69-92
- LORENZO, A. *Las olimpiadas de la paz y el trabajo de mujeres y niños*. Madrid: Imprenta de Antonio Marzo, 1900
- LORENZO, J. F.; SÁNCHEZ, M. J.; MONTORO, E. *Lengua e historia social: la importancia de la moda*. Granada: Universidad de Granada, 2009

- LOZANO, I. *Lenguaje femenino, lenguaje masculino*. Madrid: Ediciones Minerva, 1995
- LUCAS, M. “El modista Josep Trullàs”. *Data tèxtil*, n. 5 (2001), p. 26-36
- MADURELL, J. M. *La contractación laboral judaica y conversa en barcelona (1349-1416): Documentos para su estudio*. Madrid-Barcelona: CSIC, Instituto Arias Montano, 1956
- MAESTRE, V. “Arte e Indústria. José de Manjarrés i Bofarull: un capítulo de estética industrial en el pensamiento barcelonés del siglo XIX”, *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, n. 2 (1994), p. 73-92
- _ “Del arte ornamental. La formación escolar del artista industrial barcelonés en época isabelina”. *Locvs Amoenvus*, n. 8 (2005-2006), p. 279-305
- MAINAR, J. *El moble català*. Barcelona: Edicions Destino, 1976
- MANCOMUNITAT DE CATALUNYA. *L'obra realitzada. Anys 1914-1923*. Barcelona: Mancomunitat de Catalunya, 1923
- MANJARRÉS, J. *Aplicación del arte a la industria* Barcelona: [s.n.], 1865
- _ *Guía de señoritas en el gran mundo*. Barcelona, Imprenta de Tomás Gorchs, 1854
- MANTILLA, S.; YRAVEDRA, M. *Conservación y restauración de las vestiduras pontificiales del arzobispo Rodrigo ximenez de Rada. Siglo XIII*. Madrid: Inst. Cons. Y Rest. De Obras de Arte, 1972
- Manual de la Moda Elegante. Tratado de costura, bordados, flores artificiales y demás labores de adorno y utilidad para las señoras y señoritas, con un método de corte y confección, y reglas principales para sacar patrones, agrandarlos y disminuirlos, y explicación de los términos más usados en los escritos de modas*. Madrid: Oficinas de la Moda Elegante Ilustrada, 1879
- MANZANEDA, L. *Del corsé al tanga. 100 años de moda en España*. Barcelona: Ediciones península, 2011
- MARANGES, I. *La indumentària civil catalana: segles XIII-XV*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1991
- MARFANY, J. L. *Aspectes del Modernisme*. Barcelona: Ed. Curial, 1978
- MÁRQUEZ, M. B. “Juan Comba y García, cronista gráfico de La Restauración”. *Ambitos*, n. 15 (2006), p. 365-404
- MARTÍ, J. “El arte en sus relaciones con la industria”. *Acta de la Sesión pública celebrada el día 19 de mazo de 1876*. Barcelona: Academia Provincial de Bellas Arte de Barcelona, 1876

- MARTÍN, R. M. "La dispersió dels teixits medievals: Un patrimoni trossejat". *Lambard. Estudis d'art medieval*, XIL Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2000
- "El vestit entre els canvis sociològics i els avenços tècnics". *L'Avenç*, n. 61-62 (juny i juliol-agost 1983)
- *Noucentisme i Art Déco*. Barcelona: Museu d'indumentària de Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1997
- *Sastreria Rabat*. Barcelona: Museu Tèxtil i d'Indumentària, Ajuntament de Barcelona, 1996
- MARTÍN, R. M.; RUBIO, H. "Carolina i Maria Montagne: pioneres de l'«Alta costura» a Catalunya". *L'Avenç*, n. 295, (2004), p. 22-27
- MARTÍNEZ BARREIRO, A. "La moda en las sociedades avanzadas". *Papers*, n. 54 (1998), p. 129-137
- MARTÍNEZ, A. M. "La Moda en las sociedades avanzadas". *Papers: revista de sociología*, n. 54 (1998), p. 129-137
- MARTÍNEZ, D. *Estudios de literatura romántica española*. Córdoba: Universidad de Córdoba, Servicio de Publicaciones, 2000, p. 29-48
- MARTÍNEZ, E. "Datos sobre el vestuario de Jaime II de Aragón". A: *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona* (1945), p. 5-17
- "La apariencia como identificadora social de la mujer española en la segunda mitad del setecientos". *Congreso Internacional Imagen y Apariencia*, 19-21 de noviembre del 2008. Murcia: Universidad de Murcia, 2009
- MARTÍNEZ, S. "Economistas liberales y cuestión femenina. El singular discurso de la domesticidad de la Escuela Economista Española (1861-1909)". *Documentos de trabajo de la Asociación Española de Historia Económica*, n. 7 (2009), p.1-27
- MARTOS, F. "Del daguerrotipo al colodión: La imagen de España a través de la fotografía el siglo XIX", *Berceo*, n. 149 (2005), p. 9-34
- MARX, K. *Le capital. Livre premier*. Paris: Éditions sociales, 1969
- MCQUILLEN, C. "Artists' Balls and Conceptual Costumes at the Russian Academy of Arts, 1885-1909". *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body & Culture*, n. 1 (2012), p. 29-48
- MENDOZA, M. *El vestido femenino y su identidad: el vestido en el arte de finales del siglo XX y principios del siglo XXI*. Tesi Doctoral (2011). Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 2010

- MENÉNDEZ, M. I. "La evolución de la prensa femenina en España: de la pensadora gaditana a los blogs". *Comunicació: Revista de Recerca i d'Anàlisi[Societat Catalana de Comunicació]*, vol. 30, n. 1 (2013), p. 25-48
- MÉNY, G. *La lutte contre le Sweating System*. Thèse pour le doctorat. Paris : Marcel Rivière et Cie, 1910
- MERCADO, S. *La dona al segle XVIII. A la moda valenciana*. València: Editorial Denes, 2012
- MILL, S. *La esclavitud femenina* (1869). Madrid: Artemisa Ediciones, 2008
- MILLAN, J. "Burguesia i canvi social a `Espanya del segle XIX, 1843-1875". *Recerques*, n. 28 (1994), p. 73-80
- MILLER, S. "Fashion as art. Is fashion art?" *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body & Culture*, n. 1 (2007), p. 25-4
- MINISTERIO DE GOBERNACIÓN. *Ley y reglamento publicado por el ministerio de la gobernación sobre el trabajo de las mujeres y de los niños*. Barcelona: Tipografía de Casanovas, 1902
- MIR, M. J. *La moda femenina en el Paris de entreguerras: Las diseñadoras Coco Chanel y Elsa Schiaparelli*. Barcelona: Ediciones internacionales universitarias, 1995
- MOEBIUS, P. J. *La inferioridad mental de la mujer: La deficiencia mental fisiológica de la mujer* (1908). València: Editorial Sempere Editores, 1944
- MOLAS, P. *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*. Barcelona: Edicions Curial, 1977
- _ *Los gremios barceloneses del siglo XVIII: la estructura corporativa ante el comienzo de la Revolución Industrial*. Madrid: Confederación Española de Caja de Ahorros, 1970
- MONLAU, P. F. *Elementos de higiene privada o el arte de conservar la salud del individuo*. Madrid: Imrenta de M. de Rivadeneyra, 1857
- _ *Higiene del matrimonio o El libro de los casados: en el cual se dan las reglas e instrucciones necesarias para conservar la salud de los esposos, asegurar la paz conyugal y educar bien a la familia*. Madrid: Imprenta y Esterotipia de M. Rivadeneyra, 1853
- MONLAU, P. F.; SALARICH, J., *Condiciones de vida y trabajo obrero en España a mediados del siglo XIX*. Barcelona: Editorial Anthropos, 1984
- MONSERDÀ, D. "La calamitat de lo barato". *Aurora Social*, núm. 52 (1908)
- _ *Estudi Feminista: Orientacions per a la dona catalana*. Barcelona: Edicions Lluís Gili, 1909

- MONTERO, F. “La polémica sobre el intervencionismo y la primera legislación obrera en España: 1890-1900. El debate académico”. *Revista de Trabajo*, n. 59-60 (1980), p. 119-165
- MONTOYA, I. (ed). *II Jornadas internacionales sobre moda y sociedad*. Granada: Universidad de Granada, 2001
- [ed.] *Moda y sociedad: estudios sobre educación, lenguaje e historia del vestido*. Granada: Universidad de Granada, 1998
- “La indumentaria a través del tiempo. Cuestiones léxicas”, *Revista de Investigación Lingüística*, n. 11 (2008)
- MORA, CH. “Jeane Lanvin”. *Ciclo de conferencias “Grandes creadores del diseño de moda”*. Museo del Traje (2008) [on-line]
- MORA, N., “El proletariat industrial barceloní a la fi de segle: immigració, canvi tecnològic i desigualtat salarial”. *Quaderns d’Història de Barcelona*, n. 16 (2010), p. 95-108
- MORALES, J. R. *Estilo, pintura y palabra*. Madrid: Ediciones Càtedra, 1994
- MORALES, M. L. *La moda: 1900-1920*. Barcelona: Salvat Editores, 1947
- MORETÓ, I. “La irrupció de la ciutat moderna, 1854-1874”. *Barcelona Quaderns d’Història*, n. 14 (2008), p. 23-48
- MORÓN, C. “Indumentaria tradicional: traje típico regional”. *Crónicas*, n. 8 (2008), p. 42-43
- MULLOT CH. *L’Art de la parure, ou la Toilette des dames, poème en 3 chants. Chant II*. Paris: Éditions Lefuel, 1811
- MUÑOZ, A. “La revista *Feminal*: paradigma de las publicaciones feministas españolas de principios del siglo XX” *El futuro del pasado: revista electrónica de historia*, n. 3 (2012), p. 91-205
- NADAL, J. [dir.] *Història econòmica de la Catalunya contemporània*. Vol. II. S. XIX. “La formació d’una societat industrial.” Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1990
- *Lectures d’Història Econòmica Mundial*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona, 1996
- NADAL, J.M. *Recuerdos de medio siglo. Siluetas y perfiles barceloneses*. Madrid: Ediciones Cid, 1957
- NAROTZKY, S. *Trabajar en familia: Mujeres, talleres y hogares*. València: Edicions Alfons el Magnànim, 1988

- NASH, M. [dir.] *Més enllà del silenci: les dones a la història de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1988.
- [dir.] *Presencia y protagonismo. Aspectos de la historia de la mujer*. Barcelona: Edicions El Serbal, 1984
- “¿Por qué la historia ha ocultado a las mujeres?” *Revista de historia*, n. 6 (2002), p. 22
- “Desde la invisibilidad a la presencia de la mujer en la historia: Corrientes historiográficas y marcos conceptuales de la nueva historia de la mujer”. *Nuevas perspectivas sobre la mujer: actas de las Primeras Jornadas de Investigación Interdisciplinaria*, Vol. I. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, 1982
- “Dos décadas de historia de las mujeres en España: una reconsideración”. *Historia social*, n. 9 (1991), p. 137-161
- “El segle XX. El segle de les dones?”. *L’Avenç*, n. 243 (2000), p. 30-36
- “Mujer, trabajo y reproducción”. *Actas do III Congresso da ADEH (Associação Ibérica de Demografia Histórica)*. Lisboa: Edições Afrontamento, 2005
- “Trabajadoras y estrategias de supervivencia económica: El caso del trabajo a domicilio”. *El trabajo de las mujeres, siglos XVI-XX: VI Jornadas de Investigación Interdisciplinaria sobre la Mujer*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, 1996
- *Mujer, familia y trabajo en España. (1875-1936)*. Barcelona: Anthropos, 1983
- NELSON, K. “Fashioning the Figure of French Creativity. A Historical Perspective on the Political Function of French Fashion Discourse.” *The Web Journal of French Media Studies*, vol. 7 (2008) [on-line]
- NICOLÁS, M. “La imagen femenina en los grabados de Mariano Fortuny y Madrazo”. *Cuadernos de Arte de la Universidad de Granada*, n. 25 (1994), p. 87-96
- “La influencia de los modelos clásicos en los diseños de Mariano Fortuny y Madrazo”. *Actas del Congreso Español de Historia del Arte: Los clasicismos en el Arte español*. Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1994, p. 199-204
- “Mariano Fortuny y Madrazo. Vestidos y tejidos de la colección del Museo del Traje”. *Indumenta: Revista del Museo del Traje*, n. 0 (2007), p. 113-122
- *Mariano Fortuny y Madrazo: Entre la modernidad y la tradición*. Granada: Ediciones de la Universidad de Granada, 1995
- NOGUÉS, P. “La indumentaria tradicional a Jesús”. *Revista d’etnologia de Catalunya*, n. 26 (2005), p. 126-128
- NORTH, S. “Redfern Limited, 1892 to 1940”. *Costume*, n. 43 (2009), p. 85-108.

- OFICINA DE TREBALL DE BÈLGICA. *Bibliographie générale des industries à domicile: Supplément à la publication: Les industries à domicile en Belgique*. Brussel·les: Albert Dewit, 1908
- OLLER, N. *La Febre d' Or*. Barcelona: Edicions 62, 1980
- Ordenanzas del Gremio de Maestros y Mancebos Sastres de Barcelona*. Barcelona: [s.n.] 1788, p. 2
- ORELLANA, F. J. *Reseña completa descriptiva y crítica de la Exposición Industrial y Artística de productos del principado de Cataluña*. Barcelona: Establecimiento tipográfico de Jaime Jepús, 1860
- ORTIZ, J. A. "Vestirse para la muerte. El luto y el tejido funerario en las colecciones del CDMT." *Data tèxtil*, n. 26 (2012), p. 36-51.
- OSSORIO GALLARDO, C. *Douze jours à Barcelone. Guide Illustré*. Barcelona: La Neotipia, 1908
- OSSORIO, M. *La vida en sociedad. Cartas familiares dadas a la publicidad*. Madrid, Hijos de Miguel Guijarro Editores, [s.a].
- OTO, M. *El vestido y la moda*. Barcelona: Editorial Larousse Planeta, 1998.
- OWENS, A. "Una inversió oculta? Dones i empresa a Anglaterra, 1750-1900". *Recerques*, n. 56 (2007), p. 61-89
- PAGE, N. "Innovations for Home Dressmaking and the Popularization of Stylish Dress", *The Journal of American Culture*, n. 3 (1994), p. 23-33
- PAGÈS, E. *Utilitat i obrerisme a la Catalunya del segle XIX (1868-1898)*. Tesi doctoral (2007). Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona.
- PALACIO, I. *Mujer, Trabajo y Educación: Valencia 1874-1931*. València: Publicacions de la Universitat de València, 1992
- PALET, [S. N.] *Desfile de Moda*. Barcelona: [s. n.], 1947
- PALOMEQUE, M. C. "Orígenes de la Regulación del Trabajo femenino en España: la ley de 13 de marzo de 1900". *Cuadernos del Derecho del Trabajo*, n. 1-2 (1975-1976)
- PALOMER, J. "El desenvolupament de la indústria del punt a Olot (s. XVII-XIX)". *Revista Cercles*, n. 8 (1983)
- PANADES, J. *La educación de la mujer según los más ilustres moralistas e higienistas de ambos sexos*. Barcelona: Edicions Seix i Cia., 1878.

- PANTALEON, M. “«Barcelona sucia». La higiene a Barcelona durant el segle XI”. *XX Congrés d’Història de Barcelona – Dilemes de la fi de segle, 1874-1901*. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona 27-30 de novembre de 2007
- PARDO BAZÁN, E. “La Educación del hombre y la de la mujer: Sus relaciones y diferencias”. *Nuevo Teatro Crítico*, n. 22 (1892), p. 14-82
- *El vestido de boda*. Madrid: Idamor Moreno, 1898
- PARDO, A. *El vestido femenino durante el reinado de Isabel II*, Memòria de Llicenciatura dirigida per el Dr. José Manuel Cruz Valdovinos, Universidad Complutense de Madrid, 1988
- PARMAL, P. A. “Fashion and the Growing Importance of the Marchande des Modes in Mid-Eighteenth-Century France”. *Costume*, n. 31 (1997), p.68-77
- PARRADO, J. M.; GUTIÉRREZ, F. (coord.) *Estudios de historia del arte: homenaje al profesor de la Plaza Santiago*. Valladolid: Universidad de Valladolid, 2009
- PASALODOS, M. “Algunas consideracions sobre la moda en la Belle Époque”. *Indumenta: Revista del Museo del Traje*, n. 0 (2007), p. 107-112
- “La etiqueta del luto en la moda”. *Actas del II congreso de jóvenes historiadores y geógrafos*. Valencia: 1992.
- “Modistas madrileñas del entorno cortesano”. *Situación, Servicios de Estudios BBVA* n. 2 (1996), p. 223-231
- “Permiso para fabricar un corsé. Patentes de invención, *Actas del Congreso Internacional Imagen y Apariencia*, Murcia, 19-21 de noviembre del 2008
- *El traje como reflejo de lo femenino: Evolución y significado. Madrid 1898-1915*. Tesis doctoral (2000). Dirigida per José Manuel Cruz Valdovinos, Universitat Complutense de Madrid
- *El vestido de ceremonia en época romántica. Una aproximación a la moda femenina a través de Federico de Madrazo*, Anales del Instituto de Estudios Madrileños, n. 37, 1997, págs. 291-305
- *Modelo del Mes: corsé (1900-1905)*, Museo del Traje de Madrid, setembre 2008 [on-line]
- *Modistas madrileñas del entorno cortesano*. Situación: revista de coyuntura económica, n. 2, 1996, págs. 223-231
- “Ir de compras por Madrid. Los grandes almacenes y sus catálogos ilustrados”, *Data tèxtil*, n. 27 (2012), p. 6

- “La moda sobre dos ruedas: 1897-1899”. *Goya: Revista de Arte*, núm. 235 (1993), 347-354
- *El traje de baile en la época romántica*, Revista Museo Romántico, n. 2, 1999, p. 23-30
- PASCUAL, P. *Guía de la mujer o lecciones de economía doméstica para las madres de familia*. Barcelona: J. Bastinos e hijo, editores, 1870
- PAULIS, J. *Las obreras de la aguja*. Barcelona: Editorial Ibérica, 1913
- PEACOCK, R. *Criticism and Personal Taste*. Oxford: Clarendon Press, 1972
- PENA, P. “Abstracción y naturaleza en el vestido”. *Studium, Revista de Humanidades*. Universidad de Zaragoza, n. 10 (2004), p. 21-32
- “Dandismo y Juventud”. *REIS, Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, CIS, Ministerio de la Presidencia, n. 98 (2002), p. 107-122
- “El traje en la Restauración, 1868-1890”. *Indumenta*, n. 2 (2011), p. 8-37
- “Indumentaria en España: el período isabelino (1830-1868)”. *Indumenta: Revista del Museo del Traje*, n. 0 (2007)
- “Los profesionales del traje en el Madrid Romántico”. *Anales del Instituto de Estudios Madrileños*, n. 40 (2000), p. 283-300
- “Óbito y transfiguración de la Alta costura”. *Indumenta*, n. 1 (2008), p. 8-21
- *El traje en el Romanticismo y su proyección en España, 1828-1868*. Madrid: Ministerio de Cultura, 2008
- *El vestido burgués en el romanticismo y su proyección en España (1828-2868)*. Tesis doctoral (2001). Dirigida per la Dra. Ana M. Arias de Cossío, Universitat Complutense de Madrid
- “Análisis semiológico de la revista de modas decimonónica”. *Estudios del mensaje periodístico*, UCM, n. 7 (2001) [en línea]
- PÉREZ BUENO, L; HERNÁNDEZ-PACHECO, F. *Conferencias dadas en el Museo del Pueblo Español*. Madrid: Ediciones del Museo del Traje, 2011
- PÉREZ GALDÓS, B. *Lo prohibido*. (1885) Madrid: Ediciones Akal, 2006
- PÉREZ ROJAS, F.J. “La Exposición de Artes Decorativas de París”. *Artígrama*, n. 21 (2006), 43-84
- PÉREZ, C. “La mujer como enfermedad y muerte en el proyecto modernista: Notas para un estudio.” *Espéculo. Revista de estudios literarios*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2005

- PÉREZ, M. “La cultura material a través del lujo e indumentaria en la Europa del s. XVIII: críticas en torno a los nuevos usos en el vestir de la España ilustrada”. *Datatèxtil*, n. 18 (2008), p. 48-61
- PÉREZ-GARCÍA, M. “La cultura material a través del lujo e indumentaria en la Europa del s. XVIII: críticas en torno a los nuevos usos en el vestir de la España ilustrada. *Datatèxtil*, n. 18 (2008), p. 48-61
- PERINAT, A.; MARRADES, I. *Mujer Prensa y sociedad (1800-1939)*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 1980.
- PERNOUD, R. *La mujer en el tiempo de las catedrales*. Barcelona: Ediciones Juan Granica, 1982
- PERROT, P. *Les dessus et les dessous de la bourgeoisie. Une histoire du vêtement au XIX siècle*. Paris: Librairie Arthème Fayard, 1981
- *Le travail des apparences. Le corps féminin. XVIII-XIX siècle*. Paris: Éditions du Seuil, 1984
- PICON, J. *Jeanne Lanvin*. Paris: Éditions Flammarion, 2002
- PIRIER, J. [ed.] *Histoire des mœurs*. Paris: Encyclopédie de La Pléide, 1990
- POIRET, P. *En habillant l'époque*. Paris; Éditions Grasset, 1930
- *Vistiendo la época* (1930), Barcelona: Edicions Parsifal, 1989
- PONS, R. “Vocabulari català de les indústries tèxtils i llurs derivades”. *Butlletí de dialectologia catalana*, n. 4 (1917)
- POSADA, S. *La bordadora. Nuevo manual para la dirección de Bordados de todas clases y novedades*. Barcelona: Librería de Juan y Antonio Bastinos, 1876
- POST, P. “La naissance du costume masculin moderne au XIV siècle”. *Actes du 1er Congrès international d'histoire du costume*, Venècia, 1952
- PRAT, P. *Vocabulari de paraules tècniques tèxtils*. Barcelona: La Unió Industrial, 1909
- PRIVAT-SAVIGNY, M. A. “Costume and the textile trade/Textiles et costumes, échanges commerciaux. *Proceedings of the ICOM Costume Committee in Annual Meeting in Lyon, France*, 2009.

- PUERTAS, S. *Artesanes i obreres: Treballadors de l'agulla a la Barcelona Contemporània*. Lleida: Edicions La Mañana, 1994
- PUIG F. *Curositats barcelonines*. vol. 1. Barcelona: Llibreria Puig, 1930
- PUIG I FERRETER, J. *Camins de França*. Badalona: Edicions Proa, 1934
- PUIG, F. X. *Els Serra i la ceràmica d'art a Catalunya*. Barcelona: Editorial Selecta, 1978
- PUIGGARÍ, J. *Estudios de indumentaria española concreta y comparada*. Barcelona: Librería de J. Jepús, 1890
- *Monografía histórica é iconográfica del Traje*. Barcelona: Librería de Juan y Antonio Bastinos, 1886
- PUIGVERT, J. M. “Els metges higienistes i les topografies mèdiques”, *Recerques*, n. 35 (1997). p. 99-106
- RAMOS, E. M. “Imágenes seductoras en la publicidad de las revistas ilustradas”. *Actas del Congreso Internacional Imagen y Apariencia*, 19-21 de novembre del 2008. Múrcia: Universidad de Murcia, 2009
- Real Cédula de S. M. y Señores del Consejo (de 2 de septiembre de 1784) por la qual se declara a favor de todas las mugeres del Reyno la facultad de trabajar en la manufactura de hilos, como en todas las demás Artes en que quieran ocuparse, y sean compatibles con el decoro, y fuerzas de su sexo, con lo demás que se expresa*. Bilbao: Viuda de Antonio de Egusquiza, 1784
- REAL PROTECTORADO DE LA FEDERACIÓN SINDICAL DE OBRERAS. *Sesión de la Junta general ordinaria del día 15 de enero de 1913*. Barcelona: Tipografía L. Enaiges, 1913
- RECHT, R. *Le croire et le voir. L'art des cathédrales XIIème-XVème siècle*. Paris: Éditions Gallimard, 1999
- Reglamento de la Escuela Provincial de Corte*. Barcelona: Tipografía de la Casa provincial de Caridad, 1899
- REMENTERIA, M. *El hombre fino al gusto del día o Manual completo de Urbanidad, cortesía y buen tono*. Madrid: Imprenta de Moreno, 1829
- REVENTÓS, M. *Els moviments socials a Barcelona en el s. XIX*. Barcelona: Editorial Crítica, 1987
- RIBAS, M. D. *Los inicios de la fotografía en Barcelona, 1839-1859* tesi de llicenciatura (1972). Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona.

- RIEGL, A., *Problemas de estilo. Fundamentos para una historia de la ornamentación*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili, 1980
- RIERA, S. “La industria de construcció de màquines a Catalunya i els Països Catalans”. *Catalan Historical Review*, n.1 (2008), p. 239-250
- RIGALT, L. *Álbum enciclopédico-pintoresco de los industriales (1857-1859)*. Murcia: Colegio Oficial de Aparejadores y arquitectos técnicos y Galería-librería Yerba, 1984
- RIQUER, B. “Les burgesies i el poder a l’Espanya de la Restauració”. *Recerques*, n. 28 (1994), p. 43-58.
- RIU, M. “Aportación a la organización gremial de la industria textil catalana em El siglo XIV.” *VII Congreso de Hitoria de la Corona de Aragón*, Barcelona, 1-6 d’octubre, 1962
- RIVIÈRE, M. *Diccionario del a moda. Los estilos del siglo XX*. Barcelona. Editorial Grijalbo, 1999
- *Lo cursi y el poder de la moda*. Madrid: Editorial Espasa Calpe, 1992
- ROCA Y ROCA, J. *Barcelona en la mano : guía de Barcelona y sus alrededores : ilustrada con grabados foto-tipográficos y cinco planos*. Barcelona: [s.n] 1884
- *Barcelona en la mano. Guía de Barcelona y sus alrededores*. Barcelona: Enrique López, Editor, 1895
- ROCAMORA, M. *Un siglo de modas barcelonesas: 1750-1850*. Barcelona: Editorial Aymà, 1944
- ROCHE, D. *La Culture des apparences. Une histoire du Vêtement XVII-XVIIIe siècle*. Paris: Librairie Arthème Fayard, 1989
- RODRIGO, M. “El retorn americà: famílies, capitals, poder”. *Barcelona Quaderns d’Història*, n. 16 (2997), p. 75-93.
- ROGER-MILÈS, L. *Les créateurs de la mode*. París : CH Eggimann Editeurs, [s.a.].
- ROMANÍ, O; COMELLES, J. M. [eds.] *Antropología de la salud y de la medicina*. Tenerife: Asociación Canaria de Antropólogos-FAAEE, 1993
- ROMERO, J. “La força d’una cadena descansa sobre l’anella més dèbil: Mestresses artesanes barcelonines al segle XIX.” *Barcelona Quaderns d’Història*, n. 11 (2004), p. 93-100
- *La construcción de la cultura del oficio durante la industrialización. Barcelona: 1814-1860*. Barcelona: Icària Editorial, 2005

- ROSÉS, S. “Pedro Rodríguez: el nacimiento de una casa y la evolución de un estilo”, Tesis Doctoral (2013), Universitat de Barcelona.
- ROVIRA, C. *Tratado teórico-práctico para la enseñanza del corte y confección de toda clase de prendas de vestir*. Vilanova i la Geltrú: Tipografía de Ramon Sopena, 1893.
- RUBERT DE VENTÓS, X. “La moda i l’Escola de Disseny Tèxtil de Barcelona”. A: *Serra d’Or*, n. 147 (1971), p. 819-823
- RUIZ, M. C. *Método de corte Confeccion de Prendas de vestir para senyora y lencería de caballero*. Barcelona: Tip. Lit. de Celestino Verdaguer, 1877
- SAEZ, F. *Un libro para mis hijas. Educación cristiana y social de la mujer*. Barcelona: Librería de Juan y Antonio Bastinos Editores, 1877
- SÁEZ, M. J. “La moda en el Monasterio de El Escorial”, *Goya: Revista de Arte*, n. 56-57 (1963), p. 191-197
- “La moda velazqueña a través de los cuadros del Museo Lázaro Galdiano”. *Goya: Revista de Arte*, n. 52 (1963), p. 220-223
- “Las modas femeninas del siglo XVII a través de los cuadros de Zurbarán”. *Goya: Revista de Arte*, n. 64-65 (1965), p. 284-289
- *La moda femenina en la literatura*. Madrid: Editorial Taurus, 1965.
- SAINT-LAURENT, C. *Histoire imprevue des dessous féminins*. París: Éditions Herseher, 1986
- SALA, L. “Joan Roig i Soler. Llibreta de comptes (1881 - 1908). MS.3023 Biblioteca de Catalunya-Estudi i transcripció”, *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, n. 15 (2001), p. 151-225
- SALA, M. T. *La Casa Busquets. Una història del moble i la decoració del modernisme al déco a Barcelona*. Barcelona-Girona-Lleida: Memoria Artium, 2006
- “Art, filantropia i diversió. Un entramat de noves relacions a la Barcelona del 1900”. *XI Congrés d’Història de Barcelona – La ciutat en xarxa*, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona 1-3 de desembre de 2009
- “La classificació estilística en les arts decoratives del segle XIX. Algunes consideracions.” *Matèria: revista d’art*, n. 1 (2001), p. 207-216
- (coord.) *Pensar i interpretar l’oci: Passatemps, entreteniments, aficions i addiccions a la Barcelona de 1900*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona, 2012.
- *La vida cotidiana en la Barcelona de 1900*. Madrid: Silex Ediciones, 2005

- SALARICH, J. *Higiene del tejedor. O sean, medios físicos y morales para evitar las enfermedades y procurar el bienestar de los obreros ocupaos en hilar y tejer el algodón*. Vic: Imprenta y librería Soler Hermanos, 1858
- SALOM, V. "El cartel modernista catalán". *D'Art*, n. 5 (1979), p. 78-101
- SAN MARTÍN, A. "Trabajo de las mujeres. (Respuesta al grupo XIV del cuestionario)". COMISIÓN DE REFORMAS SOCIALES, *Información oral y escrita, practicada en virtud de la Real Orden de 5 diciembre de 1883 en Madrid*.
- SÁNCHEZ, A. "La burguesía catalana del siglo XIX en l'obra de Jaume Vicens Vives", *Manuscrits. Revista d'Història Moderna*, n. 3 (1986) p. 41-75
- SÁNCHEZ, M. F. "Evolución de las publicaciones femeninas en España. Localización y análisis". *Documentación de las Ciencias de la Información*, n. 32 (2009), p. 217-244
- SAPORI, M. *Rose Bertin: Ministre des modes de Marie Antoinette*. París: Éditions du Regard, 2003
- SARASÚA, C. I GÁLVEZ, L. (ED.), *¿Privilegios o eficiencias? Mujeres y hombres en los mercados de trabajo*. Alacant, Publicaciones de la Universidad de Alicante, 2004
- SAUERLANDER, W. "Sculpture on Early Gothic Churches: The State of Research and Open Questions" . *Gesta*, vol. IX/2, 1970
- SAURET, M. T. QUILLES, A. *Lucha de género a través de la imagen*. Màlaga: Centro de Ediciones de la Diputación de Málaga, 2002
- SAURÍ, M.; MATAS, J. *Manual Histórico-topográfico estadístico y administrativo o sea Guía General de Barcelona dedicado a la Junta de Fábricas de Cataluña*. Barcelona: Imprenta y Librería de D. Manuel Saurí, 1849,
- SECO, I. "Trajes seculares. El traje femenino del valle de Ansó y la formación de los modelos de indumentaria popular". *Indumenta*, n. 1 (2008), p. 84-103
- SEGOVIA, A. M. *Manual del viajero español, de Madrid a Paris y Londres*. Madrid: imprenta de don Gabriel Gil, 1851
- SEGURA, A. "El mercat de cereals i llegums a Barcelona, 1814-1868". *Recerques*, n. 14 (1983), p. 177-212
- SEGURA, I.; SELVA, M. *Revistes de dones 1846-1935*. Barcelona: Editorial Edhasa, 1984
- SELLARÉS, J. *El trabajo de las mujeres y de los niños. Estudio sobre sus condiciones actuales*. Sabadell: Establecimiento Tipográfico de A. Vives, 1892
- SEMPERE, J. *Historia del lujo y de las leyes suntuarias de España*. (1788) València: Edicions Alfons el Magnànim, 2000

- SENTENACH, N. "Trajes civiles y militares en los días de los Reyes Católicos". A: *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*, n. 138-141 (1904), p. 143-162
- SEPÚLVEDA, E. *La vida en Madrid en 1886*. Madrid: Librería de Fernando Fe, 1887
- SEREÑANA, P. *La prostitución en la ciudad de Barcelona, estudiada como enfermedad social y considerada como origen de otras enfermedades dinámicas, orgánicas y morales de la población barcelonesa*. Barcelona: Imprenta de los Sucesores de Ramírez, 1882
- SERRANO, R. "Aspectos urbanos arquitectónicos de los grandes almacenes de París: modernización del gran comercio urbano a partir de la primera mitad del siglo XIX". *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*. n. 211 (2006).
- SIMMEL, G. "El problema del estilo". *Reis*, n. 84 (1998), p. 319-326
- *Cultura femenina y otros ensayos*. Buenos Aires: Editorial Espasa-Calpe, 1939
- SIMÓN, M. C. *Escritoras españolas del siglo XIX: manual bio-bibliográfico*. Madrid: Editorial Castalia, 1991.
- SIMON, PH. *Monographie d'une industrie de luxe: la haute couture*. Paris: Les Presses universitaires de France, 1931
- SINDREU, M. *Petita crònica d'una llarga història. Escola professional per a la dona 1883-1983*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1983
- SINGER, CH.; HOLMYARD, E. J.; HALL, A. R. [eds.] *A History of Technology*, vol. 1 Oxford: Clarendon Press, 1954
- SINUÉS, P. *El ángel del hogar. Obra moral y recreativa dedicada a la mujer*. Madrid: Imprenta y estereotipia española de los señores nieto y compañía, 1859
- *Estudios acerca de la educación de la mujer*. Madrid: A. De Carlos e Hijo Editores, 1875
- *Manual práctico y completísimo del Buen tono y del Buen orden doméstico*. Madrid: Librería de A. De San Martín, 1880
- SIROP, D. *Paquín*. París: Éditions Adam Biro, 1989
- SITJÀ, P. "Aspectes econòmics del disseny tèxtil". A: *Serra d'Or*, n. 147 (1971), p. 831-837
- SOARES, I. "O ar do tempo: a moda a francesa". *HMiC: Història moderna i contemporània*, n. 8 (2010), p. 141-155
- SOBREQUÉS, J. [dir.] *Història de Barcelona*, Vol. 6. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995, p. 172

- SOLÀ, A. “Negocis i identitat laboral de les dones”. *Recerques*, n. 56 (2008), p. 5-18
- “La Societat barcelonina en una època de canvis”. *Barcelona Quaderns d’Història*, n. 11 (2004), p. 39-68
- “Las mujeres como partícipes, usufructuarias y propietarias de negocios en la Barcelona de los siglos XVIII y XIX según la documentación notarial”. *Historia contemporánea*, n. 44 (2012) p. 109-144
- *L’elit barcelonina a mitjan segle XIX*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1974
- SOLDEVILA, C. *La moda ochocentista*. Barcelona: Editorial Argos, 1950
- *Un siglo de barcelona: 1830-1930*. Barcelona: Librería editorial Argos, 1946
- SOLER, F. (Serafí Pitarra), *Lo trinch de l’or: comedia en quatre actes*. Barcelona: Imp. Salvador Bonavía, 1911
- SPARKE, P. *As long as it’s pink. The sexual politics of tastes*. San Francisco: Pandora Editions, 1995
- STEELE, V. *The corset. A cultural history*. Londres: Yale University Press, New Haven&London, 2004
- “The Corset: Fashion and Eroticism”, *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body & Culture*, n. 4, (1999), p. 449-473
- STEWART, M. L.; JANOVICEK, N. “Slimming the Female Body?: Re-evaluating Dress, Corsets, and Physical Culture in France, 1890s-1930s”, *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body & Culture*, n. 2, (2001), p. 173-193
- SUÁREZ, LL. “L’oci a la Barcelona de finals del segle XIX. Les primeres sales cinematogràfiques”. *X Congrés d’Història de Barcelona – Dilemes de la fi de segle, 1874-1901*, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona 27-30 de novembre de 2007
- SUDRIÀ, C. “Comerç, finances i indústria en els inicis de la industrialització catalana”. *Barcelona Quaderns d’Història*, n. 11 (2004), p. 9-38
- SUMNER, W. G. *Folkways. A study of the sociological importance of usages, manners, customs, mores and morals*. Boston: Ginn & Company, publishers, 1913
- TAMIGLIA, R. D. “The Wonderful World of the Department Store in Historical Perspective: A Comprehensive nternational Bibliography, Partially Annotated”. University of Quebec at Montreal, École des sciences de la gestion [en línia]
- TARDE, G. De. *Les lois de l’imitation*. (1890) Ginebra: Edicions Slatkine, 1979

- TATGER, M. “La vivienda obrera en España en los siglos XIX y XX: de la promoción privada a la promoción pública (1853-1975). *Scripta Nova, revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, n. 194 (2005)
- “L’eixamplament de l’espai industrial: 1875-1897”, *Barcelona Quaderns d’Història*, n. 16 (2010), p. 203-233
- TAVERA, S. “La cultura obrera: perspectives per al seu estudi”. *Cercles: revista d’història cultural*, n. 8 (2005), p. 8-14
- *L’Escola de la dona. 125 anys construint un camí cap a La igualtat, 1883-2008*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2008
- TÉTAR-VITTU, F. “The French-English Go-Between: ‘Le Modèle de Paris’ or the Beginning of the Designer, 1820–1880”. *Costume*, n. 26 (1992), p. 40-46
- TINTÓ, M. *Els gremis a la Barcelona medieval*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1978
- TORRAS, J. “Estructura de la indústria pre-capitalista. La draperia”, *Recerques*, n. 11 (1981), p. 7-28
- TORRELLA NIUBÓ, F. *Los antiguos gremios y la actual industria de la Cataluña Textil*. Terrassa: Publicacions de la Camera Oficial de comerç i Indústria, 1955
- TORRELLA, E. “El colleccionisme tèxtil a Catalunya”. *Discurs d’ingrés a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*. Barcelona: RACBA, 1988
- TORRÓ, LL. “Despatxar els draps: una aproximació als mercats i les formes de comercialització de la draperia alcoiana del set-cents”. *Recerques*, n. 42 (2001), p. 147-168.
- TOUSSAINT-SAMAT, M. *Histoire Technique et Morale du Vêtement*. Paris : Éditions Bordas, 1990
- TRENC, E. “El modernismo en las artes gráficas en España, particularmente en Aragón”, *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, n. 114 (2004), p. 82
- “El renacimiento del exlibris en Cataluña en la época modernista”. *Estudios Pro Arte*, n. 4 (1975), p. 51-61
- *Les arts gràfiques de l’època modernista a Barcelona*. Barcelona: Gremi d’Indústries Gràfiques de Barcelona, 1977
- TROY, N. “Paul Poiret’s Minaret Style: Originality, Reproduction, and Art in Fashion”, *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body & Culture*, n. 2 (2002), p. 117-143
- *Couture Culture. A Study in Modern Art and Fashion*. Cambridge: The MIT Press, 2002

- TUSQUETS, F. *El problema feminista*. Barcelona: [s. n.], 1931
- URGELLES, A. *Exposición general catalana de 1871*. Barcelona: Imprenta de Leopoldo Domenech, 1871
- URREA, I. *Coco Chanel, la revolución de un estilo*. Barcelona: Ediciones internacionales universitarias, 1998
- URREA, I. *Desvistiendo el siglo XX*. Madrid: Ediciones Internacionales Universitarias, 1999
- URTEAGA, L. “Miseria, miasmas y microbios. Las topografías médicas y el estudio del medio ambiente en el siglo XIX.” *Geo-Crítica*, n. 29 (1980), p. 1-50
- VAL, M. I. “Los espacios de trabajo femenino en la Castilla del siglo XV”. *Studia historica. Historia medieval*, n. 36 (2008), p. 63-90
- VALERO, J. *Guide illustré de l'exposition universelle de Barcelone en 1888, de la ville, de ses curiosités et de ses environs*. Barcelona: G de Grau et cie, 1888
- VAN ECK, C.; MCALLISTER, J. W.; VAN DE VALL, R., *The question of style in philosophy and the arts*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995
- VANIER, H. *La mode et ses métiers. Frivolités et luttres des classes. 1830-1870*. Paris: Éditions Armand Colin, 1960
- VAQUERO, I. “El reinado de la Alta costura: La moda de la primera mitad del siglo XX”. *Indumenta*, n. 0, (2007), p. 123-134
- VEBLEN, T. *Teoría de la clase ociosa* (1899) Madrid: Alianza Editorial, 2004
- VÉLEZ, P. “Cultura, arts i patrimoni en el romanticisme. Entre la recuperació del passat i el progrés tècnic”. *Barcelona Quaderns d'Història*, 12 (2005)
- “Entorn les arts gràfiques de l'època modernista a Catalunya. La tipografia”. *D'Art. Revista del Departament d'Història de l'art*, n. 10 (1984)
- “Les arts industrials: bellesa, utilitat, economia”. *Quaderns d'Història de Barcelona*, n. 16 (2010)
- *El llibre com a obra d'art a la Catalunya vuitcentista (1850-1910)*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1989
- *Joies Masriera, 200 anys d'història*. Barcelona: Editorial Àmbit, 1999
- VERRIÉ. F. P. *El Comerç en el marc econòmic de Catalunya*. Barcelona: Edicions La Magrana, 1983

- VESCOMTESSA DE BARRANTES. *La Elegancia en el trato social. Reglas de etiqueta y cortesía en todos los actos de la vida*. Madrid: Librería de Fernando Fé, 1906
- _ *Plan nuevo de educación completa para señoritas al salir del colegio*. Madrid, A. Marzo, 1898
- VICENS VIVES, J. *Industrials i polítics, segle XIX*. Barcelona: Editorial Teide, 1958
- VICENTE, M. “Comerciar en femení. La identitat de les empresàries a la Barcelona del segle XVIII”, *Recerques*, n. 56 (2007), p. 47-59
- VIDAL, M.ª C. [ed.] *La feminización de la cultura: una aproximación interdisciplinar*. Salamanca: Consorcio Salamanca, 2002
- VILA, J. *Vestidos típicos de España. Recopilados, Dibujados, Coloridos y Comentados por Joan d' Ivori*. Barcelona: Editorial Orbis, 1936
- VILA-GRAU, J; RODON, F. *Els vitrallers de la Barcelona modernista*. Barcelona: Edicions Polígrafa, 1982
- VILAR, P. *Catalunya dins l'Espanya Moderna. Recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacionals*. Barcelona: Edicions 62, 1987
- VILARRASA E. M. *Influencia del Cristianismo en la mujer*. Barcelona: Librería de Juan y Antonio Bastinos, 1877
- VINYOLES, M. T. *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*. Barcelona: Fundació Vives Casajuana, 1985, p.197-202
- _ *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*. Barcelona: Fundació Vives Casajuana, 1985
- _ “La condició social de les dones a la Catalunya de la Baixa Edat Mitjana”. *Perspectiva Social*, n. 26 (1988), p. 21-32
- _ *Història de les dones a la Catalunya medieval*. Vic: Editorial Eumo, 2005
- _ *Les barcelonines a les darreries de l'edat mitjana*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976
- VIOLANT I SIMORRA, R. *Elaboració del cànem i de la llana al Pallars*. Igualada: (s.e.), 1934
- _ *Indumentària tradicional del Pallars*. Tremp: Garsineu Edicions, 2000
- Vocabulario político-social en España: 1868-1873*. Madrid: Real Academia Española, 1977
- WALKER, J. *Design History and the History of Design*. Londres: Pluto Press, 1989

WEBER, M. *La ética protestante y el espíritu del capitalismo* (1905). Barcelona: Editorial Orbis, 1985

WISE, A. "Dressmakers in Worthing, 1920–1950". *Costume*, n. 32 (1998), p. 82-86

WORRINGER, W. *Abstracció i empatia*. Barcelona: Edicions 62, 1987

WORTH, G. *La couture et la confection des vêtements de femme*. París: Imprimerie Chaix, 1895.

5.2. Publicacions periòdiques consultades ¹⁹⁵⁸

Album de las familias (Barcelona, 1860)

Almanaque del Diario de Barcelona (Barcelona, 1857)

Anuario del comercio, de la industria, de la magistratura y de la administración (Madrid, 1881)

Anuario Riera. Guía General de Cataluña (Barcelona, 1896)

Arch de S. Martí (Barcelona, 1882)

Arte joven (Madrid, Barcelona, 1901, 1909)

Arts i Bells oficis (Barcelona, 1827)

Atalaya patriótico de Málaga (Málaga, 1809)

Aurora Social (Barcelona, 1907)

Barcelona Cómica (Barcelona, 1889)

Barcelona y sus exposiciones (Barcelona, 1888)

Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer (Vilanova i la Geltrú, 1884)

Boletín del Ateneo Barcelonés (Barcelona, 1879)

Boletín del Museo Social (Barcelona, 1910)

Boletín Oficial de la Propiedad Intelectual e Industrial (Madrid, 1886)

Butlletí del Museu Social (Barcelona, 1912)

¹⁹⁵⁸ Totes aquestes publicacions han estat consultades al llarg de la recerca i es troben citades al text. La consulta s'ha efectuat en paper, tot i que en alguns casos s'ha emprat la cerca OCR.

Butlletí d'Estadística Social (Barcelona, 1912)

Calendari Català de l' any... (Barcelona, 1865-1882 i 1898-1905)

Catalana: Revista Setmanal (Barcelona, 1918)

La Cataluña (Barcelona, 1907)

Catalunya artística (Barcelona, 1900)

Cu-Cut (Barcelona, 1902)

Diari Catalá (Barcelona, 1879)

Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes (Madrid)

Eco de la Exposición Regional (Vilanova i la Geltrú, 1882)

El Álbum iberoamericano (Madrid, 1890)

El Áncora (Barcelona, 1850)

El bien público (Maó, 1873)

El Bordado Económico (Barcelona, 1889)

El correo de la moda (Madrid, 1869)

El Deporte Velocipédico (Madrid, 1895)

El Eco de Euterpe (Barcelona, 1859)

El eco de la moda (Barcelona, 1899)

El genio de la libertad (Palma de Mallorca, 1848)

El Guardia Nacional (Madrid, 1838)

El Imparcial (Madrid, 1867)

El isleño: periódico científico, industrial, comercial y literario (Palma de Mallorca, 1857)

El liberal: órgano democrático de la isla de Menorca (Maó, 1881)

El Lloyd español (Barcelona, 1861)

El Loro (Barcelona, 1879)

El noticiero balear: diario de avisos y noticias (Palma de Mallorca, 1891)

El padre de familia (Barcelona, 1849)

El Siglo. Periódico quincenal órgano de los Grandes Almacenes de este Título (Barcelona, 1883)

El Teléfono (Barcelona, 1879)

El Tocador: Gaceta del bello sexo: periódico semanal de educación, literatura, anuncios, teatros y modas (Madrid, 1844)

Feminal (Barcelona, 1907)

Gaceta de Mallorca: diario de la tarde (Palma de Mallorca, 1907)

Garba (Barcelona, 1905)

Gazeta de Madrid (Madrid, 1697)

Gent nova (Barcelona, 1899)

Guia Comercial de la Provincia de Barcelona (Madrid, 1887)

Hojas Selectas: Revista para todos (Barcelona, 1902)

Joventut (Barcelona, 1906)

L' Esquella de la Torratxa (Barcelona, 1872)

L' Atlàntida (Barcelona, 1896)

L' Esperit català (Barcelona, 1883)

L' Estiuada (St. Hilari Sacalm, 1908)

La Antorcha (Barcelona, 1848)

La Campana de Gràcia (Barcelona, 1908)

La Cataluña (Barcelona, 1907)

La Correspondencia de España (Madrid, 1859)

La Dinastía (Cádiz, 1906)

La Esperanza (1852)

La Exposición (Barcelona, 1886)

La Il·lustració Catalana (Barcelona, 1880)

La Ilustración artística (Barcelona, 1882)

La Ilustración Española y Americana (Madrid, 1869)

La Ilustración (Barcelona, 1859)

La Llumanera de Nova York (Nova York, 1874)

La madre de familia (Barcelona, 1846)

La Moda Elegante (Madrid, 1861)

La moda práctica (Madrid, 1907)

La Mode: Revue des modes (París, 1839)

La Muger (Barcelona, 1882)

La mujer elegante (Barcelona, 899)

La mujer y la casa

La Pubilla: Semmanari català (Barcelona, 1867)

La publicidad (Barcelona, 1878)

La Rambla. Semmanari català (Barcelona, 1867)

La Renaixensa (Barcelona, 1871)

La Tomasa (Barcelona, 1872)

La Tralla (Barcelona, 1903)

La ultima moda

La Veu de Catalunya (Barcelona, 1899)

Lo Catalanista (Barcelona, 1880)

Lo Noy de la mare (Barcelona, 1866)

Lo Pensament catalá (Barcelona, 1900)

Los debates : diario político defensor de los intereses de la comarca (Tortosa, 1887)

Los Deportes (Barcelona, 1897)

Metrala (Barcelona, 1907)

Nuevo Mundo (Madrid, 1894)

Pèl & Ploma (Barcelona, 1899)

Pluma y lápiz (Barcelona, 1901)

Revista católica de las cuestiones sociales (Madrid, 1895)

Revista Contemporánea (Madrid, 1876)

Revista Setmanal Catalana (Barcelona, 1918)

Revista Social (Barcelona, 1902)

Stadium (Barcelona, 1911)

Vida Galante (Barcelona, 1898)

